

הרב דוד יצחקי

כולל חזון איש בני ברק

גדרי פסולי בית דין לגיור והמסתעף (ב)

השיטות⁶⁶ המקילות בגדרי בית

דין לגיור ותפקידם

ובדיעבד חלה הגרות מדאורייתא גם בלי בית דין⁷¹ ולפי זה דרשה דמשפט היא אסמכתא או לא קיי"ל הכי⁷², אלא דעכ"פ צריך עדות דטבל לשם גרות [יבמות מז ע"א; רמ"ך שם; ש"ך סק"י], וגם אין משיאים את הגר עד שיתגייר בפני שלשה. ועי' ביאורים אחרים⁷¹ בשיטת הרי"ף לקמן אות ל.

אחרי שהבאנו בקצרה יסוד שב"ד לגיור צריך כל תנאי דיניים הכשרים לדון, ואת הדינים המסתעפים, ראינו להקדים כאן לבאר את השיטות שאין גיור צריך לכל תנאי בית דין כשר:

כב. שיטת ההשלמה ["תוס' חד מקמאי"]

יבמות מה ע"ב וברבינו אברהם מן ההר בפירוש השני בשמו⁷³, שבדיעבד די בהודעת אחד.

כא. שיטת הרי"ף [לפי המאירי⁶⁷, הרמ"ך⁶⁸, (וי"א הרא"ש והטור⁶⁹) ורבינו ירוחם⁷⁰] שבית דין הוא רק לכתחילה,

66 ועי' בזה בספר "משנת הגר" (בחלק הברורים) סי' יב.

67 שבת סח ע"א בשם גדולי הפוסקים (הרי"ף), ובקידושין סב ע"א מבאר הרי"ף את מקודשת לי לאחר שאתגייר לפי שיטת הרי"ף [דלא כרמב"ן]. וביבמות דף מה ע"ב ד"ה הגוי שבא התגייר, מבאר שיטת הרי"ף יותר: "...ומכל מקום נראה מלשונם שכך היא כונתם דלכתחלה אפילו ראינוהו נוהג מנהג ישראל הואיל וכבר הוחזק בגוי אף על פי שהוא אומר שנתגייר בפני שלשה אינו נאמן לכתחלה שנשיאהו בבת ישראל עד שיביא עדים ואף על פי שבלא עדים סומכין על דבריו בעדות לענין הנהגתו כענין איסורין ושאר דברים לענין נשואין דוקא עד שיברר ואפילו כנס מוציאין כל שלא הוליד אבל אם נשא והוליד אין פוסלין את בנו..." ע"ש. והיינו דמעלה עשו ביוחסין (ככתובות טו ע"א ורמב"ם פי"ג ה"י). גם ברדב"ז ח"ד סי' פו מבואר בדעת הרי"ף דבית דין אינו מעכב בדיעבד.

68 בהגהותיו על הרמב"ם (מהדורת פראנקל) איסורי ביאה פי"ג ה"ז וה"ט, וכן נראה מההשלמה ("תוס' חד מקמאי") בדף מה ע"ב (כנראה זו שיטת חכמי פרוכניציה שגם המאירי ורבינו ירוחם נמנים עליהם).

69 עי' בקרבן נתנאל פ"ד סל"א אות א'. אך עי' לקמן אות ל.

70 נתיב כג חלק ד' (דף ר' ע"א טור א'). מדלא חילק בדעת הרי"ף, והביא תיכף דעת התוס', מוכח דלא ס"ל כחילוק הרמב"ן בדעתו, וכן נראה משלטי הגבורים דף טו ע"ב אות ב'. ובשיטה לא נודע למי בקידושין סב ע"ב, על גר צריך שלשה, כתב: "ולמאי דכתב הגאון ר' יצחק ז"ל בפרק החולץ דלכתחלה צריך שלשה, לאו בידו מיקרי, דמסתמא לא יתגייר אלא כהלה וכמו שראוי לעשות לכתחלה, הלכך איכא למימר מי יימר דמזדקקי ליה בי דינא. ממו' נר"ו וצ"ע."

71 עי' בב"ח ד"ה וכל עניניו, דדייק מהרי"ף שבת פרק ר"א דמילה (נה ע"ב ברפי הרי"ף), שס"ל שצריך ג' רק בשעת הטבילה דאז נכנס בגרות. ולפי זה לא היה ניחא למאירי לבאר את שיטת הרי"ף בהחולץ כהרמב"ן, שמייירי כשכבר קיבל עליו עול מצות בפני ג'. אך בדבור שלאח"כ מבאר הב"ח עצמו את שיטת הרי"ף כדברי הרמב"ם [דלא כמאירי, ודלא כרמב"ן] ושהטבילה בפני ג' היא לעיכובא.

72 עי' רמב"ן מו ע"ב. ועי' סנהדרין סוף ז' ע"ב ובספרי דברים א, טז שדרשו דרשות אחרות מפסוק ושפטתם. ובדברי מלכיאל ח"ב סי' עז האריך לפלפל בזה.

73 שם ובדף מז ע"א ד"ה אינו גר.

אלא ידיעת ג' הדיוטות שסתמם אינם בקיאים בהלכות גרות. ולפי זה נראה שגם אין צורך לכל שאר תנאי בית דין כשר - אך משמע מדברי הרא"ש שם [גם לדברי הרמ"ה] דנשים פסולות וא"כ ה"ה קרובים.

כד. שיטת הרמב"ם לפי הרדב"ז⁷⁷, דלגור די בשלשה שכולם הדיוטות⁷⁸ שאינם בית דין⁷⁹ בדומה לשיטת הרמב"ם בחליצה,

כג. הרא"ש ביבמות פ"ד סל"א כתב בשם רבינו מאיר [ברבינו ירוחם (נכ"ג ח"ד דף ר' ע"א טור א)] כתב בשם הרמ"ה⁷⁴, דלא גמרינן ממשפט אלא לענין גוף הדבר שצריך שלשה אבל לא לענין זמן הטבילה. ע"ש. לפי תירוץ זה, כיון שידוע לכל הוי כאילו בית הדין עומדים שם (תוס' מה ע"ב ד"ה מי והרא"ש⁷⁵), ומשמע דלאו דוקא אותו בית דין שבפניהם קיבלה את המצות⁷⁶, וא"כ אין כאן

74 ונראה שאכן זהו הנכון, כמו שהביא שם גם בסמוך בשם הרמ"ה - ואילו בתוס' מהר"ם מרוטנבורג ורבינו פרץ לא מצינו תירוץ זה.

75 וכ"כ הב"ח ד"ה וכל עניניו, דדברי רמ"ה באים לקיים דברי היש מפרשים שכתב הרא"ש [והתוס'] שם.

76 וכן מוכח מתוס' והרא"ש שם, כי לולא שנשים פסולות לעדות ולכן פסולות לדון, היו יכולות להיות בית דין בשעת טבילת נידתה שעולה לגרות. הרי אין זה בית הדין של קבלת מצות. גם אין דרך נשים להיות בקיאות בהלכות גרות, ואף לא לבדוק את המתגיירות אם קבלתן אמיתית. ולפי זה הרי הגרות כשרה לפני הדיוטות שאינם ראוים לדון מפני חסרון ידיעה [אך לא מפני פסול הגוף כגון קרוב או פסול], כיון שבדיעבד אם לא בדקו ונתגיירו שלא לשם שמים, הגרות חלה אם לבסוף נתברר צדקתם - ולא דמי לדיני ממונות שחסרון ידיעה משנה את הפסק. אך י"ל שגם לתירוץ "כיון שידוע לכל הוי כאילו עומדים שם", סומכים שבית דין הראשון כבר דן ופסק שראויים להתגייר, וקיבל מצוות בפניהם, ולכן בשעת הטבילה סגי בבית דין של הדיוטות כיון שאין צורך לדון ולפסוק - ושוב ראיתי שכ"כ לחלק בחמדת שלמה סי' כט אות כד וסי' ל' אות יב ע"ש וביש"ש פ"ד סמ"ו. ועי' לקמן אות כט.

77 בשו"ת הרדב"ז ח"ד סימן פו (אלף קנז): "שאלה מעשה היה בראובן שהביא שפחה נכרית ועדיין לא הטבילה לשם עבודת והניחה בבית שמעון ולמדודה שתטבול לשם גרות להפקיע עצמה מיד ראובן וכן עשתה וזה נוסח העדות. כמותב תלתא כחדא הוינא וכי' כד אתו לקדמנא כ"ר יוסף פיל"ו וכ"ר אברהם גאשקין וכ"ר חיים מליל"י וכ"ר יצחק ספא"וי והעירו על הגיורת שהביא אותה פלוני ששמה שול שטבלה בפניהם לשם גרות ומה שהיה בפנינו וכי'. ועתה צריך לדעת אם היא גיורת על ידי טבילה זו או לא שהרי לא היו שם ב"ד אלא עדים ולא הודיעה מקצת מצות... ומסיק הרדב"ז לענין חלות הגרות: "וכן נמי שלא היו שם ב"ד ולא הודיעה מקצת מצות כל זה למצוה מן המוכרח אבל בדיעבד גר גמור הוא. וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק י"ג מהלכות איסורי ביאה וזה לשונו גר שלא בדקו אחריו או שלא הודיעהו המצות ועונשן ומל וטבל בפני שלשה הדיוטות הרי זה גר אפי' נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל הגוים וחוששין לו עד שיתבאר צדקתו...". הרי מבואר שטבלה לפני הדיוטות ולא היו "בית דין", וגם טעו שלא הודיעה מקצת מצות, ונתרצו שתתגייר ושתטבול לפניהם שלא לשם שמים אלא כדי להפקיעה מיד אדונה, ואף נעשה בפניהם מעשה שלא כדין במה שטבלה בפניהם לשם גרות שלא ברשות האדון [ויד' סי' רסז סי"א וכמבואר שם גם ברדב"ז - ולפי הריטב"א מו ע"א ד"ה אבל גוי גופיה והנמוקי יוסף (טו ע"ב מדפי הרי"ף) ד"ה מי לא קני ליה, אפילו בדיעבד אין הטבילה כלום שלא מדעת רבה]. הרי בודאי שלא היו ראוים לדון, ואף הרדב"ז מנכנס בשם "עדים בעלמא" ולא בית דין (ע"ש ובריטב"א ד"ה אפקעיה). ונמצאנו למדים שהרדב"ז למד ברמב"ם כדעת מרן [בב"י סוף סי' רסח ד"ה ודע דהא דלא קיבלו ובכסף משנה פ"ג ה"טו] שאין צריך בית דין של הדיוטות - ודי בג' הדיוטות [ולדברי הב"ח שהרמב"ם (וסייעתו) מצריכים ג' רק אצל הטבילה, גם מוכן דדי בהדיוטות, כיון שאין כאן אלא טבילה בפניהם, וגם הודעת המצות אינה דין, ודומה אם כן לחליצה דדי אם יודעים להקריא לשיטת התוס' והרמב"ם] ואינם צריכים אפילו אחד מהם דגמיר כמו שצריכים לג' הדיוטות הראויים לדון דיני ממונות [כדלקמן אות לט].

78 יש לשים לב, שהרמב"ם אינו מזכיר כלל שצריך שלושה מיוחדים לבית דין. גם בפ"ד ה"ו גבי הטבילה כותב ושלשה עומדין על גביו, ואינו מזכיר ת"ח, אע"פ שכן הוא בברייתא שבגמ' [וכן השו"ע סי"ב בעקבותיו - אלא שהרמ"א (וערך לחם) מוסיף שם "ת"ח"] ועי' לקמן אות לג. ובמקומות אחרים [פ"ג ה"ו - ה"י] הרמב"ם מכנה את השלשה בשם "בית דין" או "דיינים" [פ"ד ה"י]. וכיוצא בו מצינו אצל חליצה ביבמות קא ע"א דנקראו הדיוטות ודיינים ובית דין.

79 וכ"כ בתי כהונה ריש חלק ד' (בית אבות) לרבי יצחק הכהן איש ירושלים, סלוניקי תקי"ד, לשבת מו ע"ב: דלדעת הרמב"ם דין גרות הוא כדין נדרים דסגי בג' הדיוטות גמורים. ולפ"ז מה שכתב בשו"ע יו"ד רסח סי"ג שצריכים ג' שכשרים לדון, היינו שאין בהם פסול הגוף כגון קרובים ופסולים, ולא מיירי כלל ברמת הידיעה שלהם. ועי' לקמן אות לט.

שליחותייהו עבדינו, ובכך לא קשה ממה שבימי דוד ושלמה קיבלו גרים גרורים בניגוד לדעת בית דין הגדול [ועי' שיטת התוס' לקמן אות כח], ולפ"ז מדוייקים דברי הרמב"ם בפ"ג הט"ז שלא ע"פ ב"ד גירום דהיינו שהדיוטות שאינם ב"ד גירום שלא כדין.

כה. אך אע"פ שבכ"י הנ"ל מבאר כוונת הרמב"ם, דסגי בהדיוטת ממש, מ"מ דעתו שונה מהרדב"ז, וסובר שיש כאן דין משפט ממש, ולכן אילו נחשבה הטבילה לתחילת דין היתה הגרות פסולה (כ"מ פ"ג ה"ו; ב"י [על ס"ד דפוס ווארשא סוף ריד ע"א] ועי' הע' 82), ובוה חולק על ביאור הרדב"ז.

כו. ולדעת מהרש"ל⁸³ [יש"ש פ"ד סמ"א וסוסי' מן] ושו"ת בנימין זאב סי' עב גם אליבא דתוס', כיון דעבדינו שליחותייהו כדי שלא תנעול דלת לפני גרים, סגי בהדיוטות דידן⁸⁴.

וזהו המתגיירים בימי דוד ושלמה שנעשו גרים גרורים, דהיינו שנתגיירו לפני הדיוטות - וגירום גיור אם נתבררה צדקתם. ואם כן אין כאן דין בית דין, שהרי בזמן הסנהדרין בלי שליחותם, אין כח בית דין בלי סמוכים⁸⁰.

וכמו שכשר בחליצה בדיעבד אפילו בעמי הארץ שאינם יודעים להקרות¹²⁷, וא"כ בודאי אינם לא גמירי ולא סבירי, ואינם יודעים לדון, כן נמי בגרות. ומבואר אם כן שאין בית דין לגרות צריך כח פסיקה והכרעה, כדי שיצטרכו ידיעות הדינים ושיקול הדעת. ובכך בית הדין נצרך רק לחלות הגרות, בדומה לעדי גיטין וקידושין. ומכל מקום כיון שגרות נקראת משפט, צריך לשאר הנאי המשפט, כי רק הכשיר הדיוטות דהיינו שרק אין צורך לכח השיפוט. ולפי הרדב"ז אליבא דרמב"ם אין הלכה של בית דין ממש⁸¹, ולכן הרמב"ם מכשיר בדיעבד אם הטבילה בליה⁸² (פ"ג ה"ו), ואין בית דין לגיור פועל מדין

80 ע"י הע' 95. וגם ניחא מה שההדיוטות עשו כנגד דעת בית דין הגדול, שאילו היו בתי דין אפילו של הדיוטות בלי סמיכה, כיצד המרו ב"ד הגדול, וגיירו מאה וחמשים אלף? אבל סתם הדיוטות י"ל שלא ידעו דעת הסנהדרין.

81 אלא כעין בית דין של חליצה כדלקמן אות לו.

82 דמבואר מהרדב"ז בנידונו שם, שהשלושה אין להם דין בית דין ממש אלא הוה כעין עדים בעלמא. וא"כ אין כאן דין ממש וכשר בדיעבד בליה. וכן פירש הב"ח (סי' רסח קרוב לסוד"ה וכל עניניו [דפוס ווארשא דף ריד ע"ב] בפירושו הראשון, את דברי הרמב"ם) שאינו דין ממש, ובדיעבד כשר גם בליה, ואינו צריך לחילוק הרשב"א (המובא במגיד משנה שם) והרא"ש ביבמות פ"ד סל"א משום דטבילה היא כגמר דין דהוא כשר בליה. ומשמע מהמ"מ שכן שיטת הרמב"ם. ומדיוק לשון הנ"י (טז ע"א ד"ה אמר רבי חייא בר אבא) בשם הריטב"א משמע שגם הם הבינו דעת הרמב"ם כהרשב"א והרא"ש, אלא שהם חולקים וסוברים דכיון שהטבילה היא עיקר הגרות, היא כתחילת דין. אבל למה שפירש הב"ח את שיטת הרמב"ם וסייעתו שאין קבלת מצות מעמד נפרד, אלא נעשה עם הטבילה, א"כ על כרחך היא הטבילה תחילת דין. וכעין זה פירש הסמ"ג לאו קטז (מהדורת פרבר עמ' קטז ד"ה בפרק שני דכתובות) ע"פ שיטתו עשה צו (עמ' שיא ד"ה אין מקבלין) ע"פ הירושלמי בדיעבד אם דן בליה דינו דין. [ונחלקו בזה הראשונים עי' חו"מ סי' ה' ס"ב ובכ"י, ב"ח וביאור הגר"א]. וצ"ע שהרי גבי חליצה קיי"ל שאם חלצה בליה פסולה (יבמות קד ע"א) וכן פסק הרמב"ם בפ"ד הט"ז, ובגמ' שם מבואר משום דנקרא דין. אך בירושלמי שם (סוף ה"ב ויילנא סז ע"ב) מבואר הטעם משום דכתיב לעיני הזקנים [ובליה אי אפשר לראות הרוק] - אלא דרבא בבבלי (יבמות קא ע"ב) דריש מהפסוק הזה שהדיינים צריכים לראות את הרוק. גם לב"ח צריך לחלק וצ"ע. שוב מצאתי שבים של שלמה יבמות פ"ב סכ"א האריך בזה [אך בברכ"י חו"מ סי' ה' סק"ד ד"ה ואביטה האריך לדחות דבריו], ובפ"ד סוף סי' מא כתב היש"ש שאם דנו בליה אפילו תחילת דין בדיעבד כשר, וכן בגרות.

83 מדבריו שם משמע דסגי בהדיוטות דידן, ושכן הבין מהמרדכי (סי' לו) בשם רבינו שמחה והתוס' (לו ע"ב ד"ה משפט). אך בגיטין פח ע"ב ד"ה במילתא דשכיחא, מבואר דאין לנו מומחים - היינו סמוכים, ולכן די לנו בהדיוטות - דהיינו אינם סמוכים - מטעם שליחותייהו, והיינו נמי כוונת המרדכי. אבל דסגי בהדיוטות דידן שאינם בית דין או ת"ח כלל, לא שמענו. וצ"ע.

84 ונראה שכן דעת הראנ"ח בסוף סי' צב, שכתב שלחירוץ השני דתוס', גם לקבלת מצות סגי בידוע כלל. וצ"ל היינו כגון שכולם יודעים שמקיים את המצות, ושטובל לקריי ואשה לנידתה כמעשה של השאלה, וכמו שחושש במסקנתו.

השיטות המחמירות בגררי בית דין לגיור ותפקידם

וא"כ על כרחך היינו מומחים⁸⁷ שאינם סמוכים. ובדף עט ע"א כתב על המאה וחמשים אלף שנתגיירו בימי דוד אע"פ שלא קיבלו גרים בימי דוד ושלמה, היינו בית דין מומחה לא קיבלום, אבל אלו נתגיירו בב"ד של הדיוטות, וכזה כתב הרמב"ם. עכת"ד. ולפי המתבאר לעיל, על כרחך היינו בית דין של מומחים שאינם סמוכים⁸⁸, ונקראו הדיוטות כלפי סמוכים⁸⁹, אך כלפי הדיוטות דהתרת נדרים, נקראים מומחים. וכן נראה שיטת המאירי⁹⁰, [וכן נראה שיטת הריטב"א

כז. ברשב"א יבמות מו ע"ב ד"ה דלמא איקלע, מבואר דממשפט ילפינן דלגרות בעינן ג' אך לא בעינן סמוכים, מכיון שנוהגת גרות בכל הדורות⁸⁵. ובדף פח ע"א [ד"ה הא דאמרינן אי דידיה בתירוח השני], כתב דמה דאמרינן מי יימר דמזדקקי ליה בי דינא⁸⁶ (קידושין סב ע"ב) היינו מומחים. עכת"ד.

אלא דדבריו צע"ג, שהרי בקידושין סב ע"ב: גר צריך שלשה, מ"ט משפט כתיב ביה כדין, מי יימר דמזדקקי ליה הני תלתא. עכ"ל. ואם גרות חלה כי האי גוונא, בידו הוא להתגייר [כדאמר בשבת מו ע"ב גבי התרת נדרים], ואין צורך לבית דין שיוזקקו לו. ועוד, ברבינו ירוחם בשם הרמ"ה מפורש דתירוח השני הזה דתוס', נאמר רק אחרי שכבר קיבלו מצות לפני ג' חברים. ולדעת מהרש"ל ובנימין זאב דע"פ בעינן מדעת המגיירים, יש ליישב ע"פ התירוח הראשון של הרשב"א ביבמות פח ע"א ד"ה הא דאמרינן, או שיש לומר שאין דרך של ג' הדיוטות ממש שיגיירו, בלי שהיה לפחות אחד שיוודע דיני גרות [כדלקמן הע' 142], וא"כ כיון שאסור לגייר לשם אישות, הרי מסתמא לא יוזקקו לזה שקידשה לאחר שיתגייר, כיון שרוצה להתגייר לשם אישות. ועוד אפשר שמסיבות אחרות ידחו את גיורו, ועי' הע' 70. ושוב מצאתי בשבת של מי שבת מו ע"ב ובבתי כהונה ריש חלק ד' (בית אבות) ובמראה הפנים כתובות פ"א ה"ט ד"ה נאמנת, שחילקו שגבי מוקצה תלוי בדעתו, ואם די בג' הדיוטות חושב שמסתמא ימצא ג' שיוזקקו לו, ולכן אינו מקצה דעתו, אך לגבי גיור צריך שיהיה בידו ממש, וכיון שתלוי בדעת אחרים אפי' ג' הדיוטות אינו בידו. אבל על הראנ"ח עדיין צ"ע.

85 זו היא שיטת רבינו נתנאל שבתוס' קידושין סב ע"ב ד"ה גר; המאירי [לקמן הע' 90] והרמב"ם [כמבואר לקמן], אך שונה במקצת משיטת הרמב"ן - עי' לקמן הע' 113.

86 "בי דינא" כן היא גירסת תלמוד בבלי כ"י וויטיקן Ebr. 110-111 (בכ"י "בית דינא"), וכן גירסת הרשב"א ביבמות בהעתקת הגמ' דקידושין, וכ"ה ברבינו אברהם מן ההר בקידושין שם (נדפס בגליון הגמ' כ"כתוס' ר"י הזקן"), ריטב"א, ר"ן (על הרי"ף כו ע"א), מאירי, שיטה קדמונית ושיטה לא נודע למי שם, רמב"ן ביבמות מה ע"ב ד"ה מי לא טבלה, תוס' סוטה כה ע"ב ד"ה לאו כגבוי דמי, מגדל עוז פי"ג ה"י. ואכן לפי שיטה זו, "בי דינא" דייקא, דהלשון משמע בית דין שכבר קיים, ולא שהוא צריך לאסוף ג' ולכונן בית דין של הדיוטות דידן, אלא ודאי בעינן בית דין של מומחים שלנו (כלומר מומחים שאינם סמוכים). אך בכ"י מינכען הגי' "דמיוזקקי ליה תלתא" כעין הגי' שלפנינו בגמ', וכן מוכח מרש"י, וכן העתיקו התוס' ד"ה אלא מעתה.

87 ובבתי כהונה ריש חלק ד' (בית אבות) לשבת מו ע"ב כתב: "ולדעת האומרים דבגר צריכים דגמרי ומסברי להו וסברי, ובנדרים סגי בהדיוטות גמורים היה מקום ליישב דבר זה..." (קושית הרשב"א).

88 ושם אמר יש לפרש דהיינו בית דין שאינו קבוע של ג' ת"ח - וכיון שלא היו ב"ד קבוע, ואולי ישבו בכפרים נידחים, לא הגיעה אליהם הוראת בית דין הגדול. ולכן גיירו את מי שהיה נראה בעיניהם גר אמיתי. ועוד י"ל כעין תירוח הריטב"א ביבמות עט ע"א, שמכיון שבאו להתגייר מחמת קידוש ה' שכלל ישראל עשו דין בבני מלכים שפשוטו ידיהם בגרים גרורים, אם כן בודאי על גרים כאלה שמוכח שכונתם לשם שמים לא היתה כוננת ב"ד הגדול, ולכן גיירום - אך ב"ד הגדול לא הסכימו לזה, ובכל זאת חששו שמא הגיורים היו לשם כבוד או שררה וכי', עד שיראו אחריתם.

89 כמו שכתב בכס"מ פי"ג הי"ד: שבית דין שלנו שאינם סמוכים, נקרא בית דין של הדיוטות בזמן הגמ', ומ"מ יש גם אצלינו הדיוטות שאינם בית דין ע"ש.

90 ביבמות פח ע"א תירוחו הראשון הוא כהרשב"א - ומבואר שצריכים ב"ד של מומחים שלנו, ובע"ז ג' ע"ב שבימי דוד ושלמה נתגיירו לפני ב"ד של הדיוטות (הוסיף ב"ד על לשון הרמב"ם). וביבמות מו ע"ב ד"ה אע"פ שביארנו כתב: "אבל מומחין לא בעינן אף על גב דכתיב ביה משפט כדכתיב ביה בפרשת שלח לך תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הכל אלא אפילו בשלשה הדיוטות ואף על פי שצריך להודיעו ענין המצות כלם כלל המצות הכל יודעין אותן ואם כן הכל כמומחין לענין זה ולא עור אלא שמכל מקום לתלמידי חכמים אנו צריכים כמו שיתבאר למטה [מז ע"ב] אף על פי שאין סמוכים": ושם דף מו ע"ב כתב: "שלשה תלמידי חכמים עומדין על גביו בשעת טבילה אף על פי שאינן מומחין וסמוכין

אליבא דרמב"ם⁹¹].

של סמוכים לעיכובא⁹³, ומה שמגיירים בימינו הוא מדין שליחותיהו, אם כן אותם שנתגיירו בימי דוד ושלמה שלא קיבלו אותם בית דין, אינם גרים, והיינו מה שפירשו רש"י ותוס' שגרים גרורים היו שנתגיירו מעצמם בלי בית דין⁹⁴, ורק התחזו לגרים. ולא שייך בא"י בימי דוד ושלמה שליחותיהו עבדינן⁹⁵ - ועוד בניגוד לדעתם. וכיון שאין סמוכים אלא דגמירי וסבירי⁹⁶, ודלא גמיר וסביר אינו דיין כלל היכא דצריך בית דין גמור⁹⁷ [לאפוקי הלוואת והודאות שגם בא"י בזמן הסמוכים הקילו בג' הדיוטות], אם כן בימינו אע"פ שאין סמוכים, עכ"פ עדיין בעינן לעיכובא גמירי וסבירי⁹⁸, דכל דתקון רבנן כעין

ועל פי זה מבואר, שמה שהרשב"א, הריטב"א והמאירי הנ"ל ביארו כוונת הרמב"ם שנתגיירו לפני הדיוטות, היינו בית דין של הדיוטות - דהיינו בית דין מומחים שלנו אלא שאינם סמוכים. וכ"כ המגיד משנה שם (איסור"ב פ"ג הי"ד), ובכס"מ שם באר, שכוונתו לבית דין ממש, ולא ג' הדיוטות סתם.

כח. אבל לבעלי התוס' יבמות מו ע"ב ד"ה משפט; גיטין פח ע"ב ד"ה במילתא דשכיחא; קידושין סב ע"ב ד"ה גר לתירוץ הראשון] וסייעתייהו⁹², שגרות צריכה בית דין

וחזרון ומודיעין לו בשעת טבילה מקצת מצות קלות וחמורות. ונראה ש"תלמידי חכמים" היינו מומחים דידן, ו"מומחין וסמוכין" חדא מילתא היא, דהיינו מומחין דומן הגמרא, שהם הסמוכים. ומבואר דס"ל כרשב"א דבכל הדורות אין צורך בסמוכים.

91 במקומות הנ"ל. והנה ביבמות עט ע"א העתיק תירוץ הרשב"א כפי תירוץ הרמב"ם. אך הריטב"א עצמו כתב שם תירוץ אחר, ע"י הע' 113.

92 רמב"ן יבמות מו ע"ב ד"ה שמעת מינה נמי דבעינן מומחין בתירוץ האחרון; רשב"א (ד"ה במילתא דלא שכיח) וריטב"א (גבי דין גט מעושה) גיטין פח ע"ב [ולגבי דעתם בגרות מטעם שליחותיהו ע"י נתה"מ סי' א' משה"א סק"א ואחיעזר ח"ג סי' כו אות ו' ובאריכות באמרי בינה לרבי מאיר אורבאך והירושאי הרי"ם ריש חושן משפט, וע"י הע' 98]; אגודה שם סי' קסב; ר"ן על הרי"ף שם (מט ע"ב ד"ה אגן שליחותיהו); תוס' הרא"ש יבמות וגיטין שם וכן נראה ממדרכי יבמות סי' לו.

93 וכיוצא בו לשיטת הרמב"ן, הריטב"א והנ"י דבזמן שיש סמוכים בעינן סמוכים לקמן אות א.

94 דיוקן דלשיטתם לא שייך שליחותיהו בימי דוד ושלמה, א"כ אפילו אם נתגיירו לפני הדיוטות אינו כלום. ולכן מפרשים גרים גרורים כלומר שהתחזו לגרים, אבל לא נתגיירו באמת [רש"י בע"ז ג' ע"ב ד"ה אלא שנעשו גרים גרורים, יבמות כד ע"ב תוד"ה לא בימי דוד]. וכן באר דבריהם בשו"ת חדות יעקב יו"ד סי' יג ד"ה והנה התוס'. שוב מצאתי שכבר קידמני בזה הרב רפאל אהרן יפה"ן בהערותיו לריטב"א יבמות מו ע"ב סוף הע' 209 ועט ע"א סוף הע' 746 ע"ש.

95 דבימיהם היו סמוכים לאלפים ולרבבות [ע"י רמב"ם סנהדרין פ"ד ה"ז ולח"מ שם; במדבר רבא פ"ד ס"כ; ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב נב ע"ב דפוס ווילנא]. ועוד, בזמן בהמ"ק בין כה הגר צריך לעלות לירושלים [או לנוב או לגבעון בזמן דוד ותחילת מלכות שלמה] להשלים גרותו ע"י הרצאת קרבן וכדי שיוכשר להכנס לקהל (כריתות ח' ע"ב; רמב"ם אסורי ביאה פ"ג ה"ד וה"ה; מחוסרי כפרה פ"א ה"ב ולח"מ), ואם כן אין טעם לעשות שליחות להדיוטות, כיון שב"ד בירושלים יכול לגיירם.

96 דאין סמוכים אלא הראוי להורות בכל התורה כולה (רמב"ם סנהדרין פ"ד ה"ח ובפ"י המשניות בכורות פ"ד מ"ד בשם הירושלמי; שו"ת הרמ"א סי' כד; קצוה"ח סי' ד' סק"א; שו"ת חתם סופר אה"ע ח"ב סי' צד).

97 ולאפוקי בית דין של חליצה לשיטתם וכיוצא בו. וביבמות מו ע"ב תוד"ה משפט ורא"ש פ"ד סל"א כתבו דבעינן ג' הראויים לדון דיני גזלות וחבלות - ולא די בראויים לדון דיני ממונות סתם. וכן בתוס' מהר"ם ורבינו פרץ מו ע"ב ד"ה גר, כתבו "וא"ת כיון דמקשת להו לגזילות וחבלות א"כ ליבעי מומחין... ועוד י"ל דבעינן מומחין [כלומר סמוכים], ולא תיקשי היכי עבדינן גרים השתא דליכא מומחין, די"ל שליחותיהו עבדינן מידי דהוה אגזילות וחבלות דדיינינן השתא אע"ג דליכא מומחין...". וכן כתבו התוס' לפנינו בקידושין סב ע"ב ד"ה גר. ומשמע שכמו שגם לדין בעינן ג' גמירי [וסבירי] לגזלות וחבלות [כמו שכתב בתומים סי' ג' סק"ב וע"י לעיל אות ב], הכי נמי בעינן כן לגרות. ובטור ההולך בשיטת התוס' והרא"ש, אחרי שהעתיק סדר הגרות שהוא בפני תלמידי חכמים, הוסיף לפרש שכל עניני הגרות צריכים ג' הכשרים לדון - והיינו יסוד הדין. ובאר שאותם תלמידי חכמים צריכים להיות ג', ועוד כיון שזהו יסוד הדין, מבואר שתלמידי חכמים היינו שכשרים לדון דהיינו גמירי [וסבירי] [וע"י לקמן אות לד]. וע"י לקמן אות כט.

98 והנה בדין שליחותיהו, הסבא הפשוטה של הרמב"ן (יבמות מו ע"ב), וכן דעת הרשב"א שם, דעצם השליחות

ולחקל לגייר בבית דין אחד מהשלשה גמיר כהלוואות והודאות, וכ"ש שלא להורידו לג' הדיוטות ממש⁹⁸. ועוד אם נתפרדה החבילה לגמרי, למה לא עשו גם יחיד מומחה דידן שלוחייהו. ובוזה ניחא דנקט הברייתא (יבמות מז ע"ב) דאיירי "בזמן הזה", דבעינן ג' תלמידי חכמים¹⁰³ [ולא דיינים או מומחים או סמוכים] - דהיינו ג' דגמירי וסבירי¹⁰⁴ אך לא סמוכים. אך לתוס' [יבמות מה ע"ב ד"ה מי לא טבלה] בתירוצם הראשון בית דין מעכב רק בהודעת המצות ולא בטבילה¹⁰⁵.

דאורייתא תקון⁹⁹, כדעת הרשב"א וסייעתיה כנ"ל, והרישב"א והג"י גבי חליצה [לקמן אות לז]. והיינו שצריכים בית דין הראויים לפסוק ולנטות אחרי הרוב, או לפחות שלושה הראויים לבית דין כזה¹⁰⁰. ועוד, לא מסתברא דדי בג' הדיוטות שאינם ב"ד, שיעשו שליחותייהו, שאם אינם בקיאים בגרות, ודאי שיגירו שלא כדין להכניס גרים קשים כספחת וגרועים עוד יותר¹⁰¹, וכיון דגרות לא שכיחא¹⁰² (כגיטין פה ע"א) די בבתי דינים מומחים שלנו, ואין סיבה להוריד דרגא נוספת

אינו מועיל ליפות כח בית דין שלנו כאילו היה בית דין של סמוכים ממש, אלא בית דין שלנו כחו הוא רק מדרבנן, ומועיל מטעם הפקר בית דין, וכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש. והיינו או שמסמיכים בתי דין שלנו לפסוק, או שמתנים להסכים לפסקי בתי דין שלנו, אלא שתוקף הפסק נובע מדין הפקר או כל דמקדש כנ"ל - אך אינו מועיל לענין חלות דאורייתא דגרות. אמנם לשיטת התוס' כאן מו ע"ב ד"ה משפט וגיטין פה ע"ב ד"ה במילתא דשליחותייהו דקמאי עבדינן, על כרחך שליחותייהו דקמאי מועילה מדאורייתא, וכהאפשרות שהעלה הרמב"ן בסוף דבריו. ולפי זה, צריכים לומר שחסרון של סמוכים הוא מפני שבלי סמוכים אין לבית דין סמכות וכן לפסוק ולהחיל חלות, כי התורה נתנה כח זה רק לבית דין הסמוכים איש מאיש עד משה רבינו. [ולפ"ז י"ל שלא הוצרכו לב"ד בשעת מתן תורה, מכיון שגרות כלל ישראל נעשה בהסכמת הקב"ה, והוא עצמו היה בית הדין]. אך כשבצוק העתים, יצאו בגלות, או נתמעטו הסמוכים בארץ ישראל, או הסנהדרין האצילו מכחם לכל בית דין הראוי, לפי הצורך - אלא שהגבילו את כחם מכיון שאינם סמוכים. נמצא שלבתי דין שלנו יש כח בעין סמוכים, בשליחותייהו דקמאי, ויפוי כח זה מועיל מדאורייתא. אך זה מועיל רק לגבי חוסר הסמכות של בתי דין שבזמנינו, אך עכ"פ בעינן שיהיה בית דין, ואם אין דיינים דגמירי וסבירי, אין זה בית דין כלל כמ"ש בתומים סי' כה סק"ח ע"פ פי' המש' לרמב"ם, ואין מועיל רשות כלל [כדלעיל אות ב] - אלא דבהודאות והלוואות מהני בית דין פחות מטעם הפקר ב"ד.

99 ועוד דודאי בדורות תנאי בתראי דאחר החורבן, הסמוכים היו מועטים עד שכמעט נתבטלה הסמיכה מחמת השמד אלמלא רבי יהודה בן בבא (סנהדרין יד ע"א). ובע"ז יז ע"ב מ"ט קרו לך רבי, ובע"ז יח ע"א וברכות סא ע"ב שמד על תלמוד תורה. וביבמות סב ע"ב גבי תלמידי ר"ע שמתו, והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום... והם הם העמידו תורה באותה שעה. ובסנהדרין ב' ע"ב וג' ע"א מבואר דיני הלוואות והודאות של המשנה [בארץ ישראל בזמן התנאים] הם בג' הדיוטות שאינם סמוכים כדי שלא תנעול דלת בפני לווים [ועי' באורך ברמב"ן כג ע"א בדין מומחה]. ובב"מ פה ע"ב הוה מצטער רבי למיסמכיה לשמואל ולא הוה מסתייעא מילתא. וכן בסנהדרין יד ע"א ול' ע"ב וכתובות קיב ע"א רואים שלא היו סומכים בקלות. ובב"ק פ' ע"ב: ודלת הנעלת לא במהרה תפתח, מאי היא, מר זוטרא אמר סמיכה. וע"ש בתוס' ר"פ הובא בשיטמ"ק. ובערוך ערך אבוי [ור"ח שבת קלה ע"ב ד"ה קיי"ל דכולהו תנאי] שיש תנאים שנקראו רב [ע"ש דמשמע דלא נסמכו], וכן בן עזאי וכן זומא וכן בג בג' וסומכוס לפי הנראה לא נסמכו [אך אדמון וחנן בן אבישלום בכתובות קד ע"ב על כרחך היו סמוכים אע"פ שזכרו בלי כינוי רבי - אך הם היו בדורות הראשונים של התנאים כדמוכח שם, שגדול מרבן שמם כהלל ושמאי]. ובגיטין כט ע"ב רב ספרא היה אצל ג' אמוראים סמוכים בא"י - אך הוא עצמו לא נסמך, וכן לוי [ועי' שבת נט ע"ב] ורב דימי ועולא. גם לפני החורבן ינאי המלך הרג כל חכמי ישראל עד ששמעון בן שטח החזיר התורה ליושנה (ברכות מח ע"א; קידושין סו ע"א), ועי' גם בש"ך חו"מ סי' כה סק"ד אות יב. ובכן הוצרכו לעשות בתי דין שאינם סמוכים גם בא"י בזמנם הפועלים מכח שליחותייהו.

100 תוס' ותוס' הרא"ש יבמות קא ע"א ד"ה ואין בית דין.

101 עי' לעיל הע' 36.

102 זו גם סיבה שהדיוטות לא יהיו בקיאים בדיני גרות - משא"כ דיני ממונות דשכיחי, שכיחי בקיאים בהם.

103 ואף דהתוס' כתבו לתירוץ הראשון דאצל הטבילה דהיינו רק לכתחילה, ות"ח כתיבי אצל הטבילה, מ"מ לא שמענו לתירוץ זה שיש חילוק בין סוג בית הדין שלכתחילה, לסוג הכשר בדיעבד. ועוד בתוס' מהר"ם ורבינו פרץ מו ע"ב ד"ה ויש שהיו מפרשים, כתבו דברייתא דבעיא ג' ת"ח בשעת הטבילה, מיירי שלא היו ג' בשעת קבלת מצות, וכעין זה כתבו התוס' בקידושין סב ע"ב ד"ה גר.

104 עי' לקמן אות לד.

105 ועי' בב"ח יו"ד ריש סי' רסו.

סמוכים לגרות [וכ"ש במעשה דרב יוסף שהיה בבבל (שם)], א"כ עכ"פ מפורש בברייתא מז ע"ב [למסקנת הגמ' דבעינן ג' ת"ח¹¹⁰ בטבילה, וליש מפרשים סגי בידוע להם. ולפי זה, שוב אין לנו ראייה להכשיר ג' הדיוטות דידן, לא לקבלת מצות ולא למילה וטבילה¹¹¹].

ל. שיטת הרי"ף לדעת הרמב"ן [ועי' מ"מ פי"ג ה"ט], רשב"א ותשב"ץ (ח"ג סי' רכז) וכן הבין הנ"י בסוד"ה ויש מקשינן, שאם קיבלה מצות לפני שלשה, וטבלה שלא בפני שלשה שהגרות חלה ובניה כשרים, אלא שאין משיאים אותה לפני שטובלת לפני שלשה. והלבוש והגר"א מפרשים כן דעת הטור ושו"ע יו"ד סי' רסח ס"ג בשיטת הרי"ף¹¹².

לא. שיטת הריטב"א מו ע"ב ד"ה דלמא דאקלעי והנ"י מז ע"א (טז ע"א ד"ה תנו רבנן מכאן), דלא אמרינן שליחותיהו עבדינן גבי גרות, אלא דבזמן שיש סמוכים בעינן סמוכים, ובזמן הזה שאין סמוכים די בבית דין שלנו [כתירוץ הרמב"ן¹¹³]. אבל משמע דעכ"פ

כט. אך לתירוץ השני דתוס', דיש מפרשים דכיון שידוע לכל כאילו עומדים שם בעת טבילה¹⁰⁶, לכאורה משמע דדי לגרות בג' הדיוטות ממש - דומיא דנשים, שתוס' הוצרכו לפסול מטעם שפסולות לדון, הא אנשים דומיא דנשים כשרים. ואכן כמה אחרונים למדו כן בתוס' שדי לגרות בהדיוטות ממש [עי' לעיל אות כו]. אך כאמור, מסברא קשה מאד לקבל שג' הדיוטות ממש¹⁰⁷ יהיו שלוחיהו דקמאי. והנה בדף מה ע"ב אמר ריב"ל מי לא טבל לקריו, ולתירוץ השני היינו נמי מכיון שידוע לכל, ואע"פ שריב"ל היה סמוך ובמקום סמוכים בא"י, שלא שייך שליחותיהו במקום שיש סמוכים, מ"מ מועיל ידוע לכל, כי בדבר המפורסם לכל אין צריך סמכות וכח בית דין⁹⁸ לקבוע שאכן נעשה המעשה של השלמת הגרות¹⁰⁸. ואי נמי בעינן סמוכים גם להשלמת הגרות, י"ל דכיון שידוע לכל, גם לבית דין נודע, והוי כאילו נעשה בפניהם¹⁰⁹. ואפילו אם תמצי לומר שגם בזמן שעדיין היו סמוכים, גם בא"י לא הוצרכו

106 אע"פ שתוס' לפנינו הקשו על תירוץ זה, כי טבילת נדה בלילה, ואין דנים בלילה, וטבילה הויא כתחילת דין (מו ע"ב תוד"ה אין מטבילין), ולא מצאו יישוב לתירוץ זה, בתוס' אחרות והרא"ש תירצו קושיא זו. ע"ש.

107 ובחור"מ סי' ג' ס"א בהגה (לגבי דיני ממונות) דאי לית להו חד דידע פסילי לדון - ולא מסתבר דגרות תהיה פחותה מדיני ממונות ליעשות שליחותיהו.

108 עי' באחיעזר ח"ג סי' כה ענין הדומה, שאע"פ שצריך בית דין לקבוע שעד הוא פסול, אך בדבר הידוע לכל, כמו מחלל שבת בפרהסיא, נפסל גם בלי קביעות בית דין. וכאן הוי כאילו אישרו בית הדין שנשלמה הגרות. ועי' דברות משה בימות פ"ד הע' עז שבאר "ידוע לכל" באריכות.

109 לשון הי"ש: "כאילו עמדו שם ב"ד". ואי נמי, כל זמן שלא טבל לא נשלמה הגרות, ובית דין צריכים לקבוע דבר ולא חצי דבר (כב"ב נו ע"ב - עי' בהמקנה קידושין סב ע"ב), ולכן לא די בקבלת מצות בפני בית דין כלשהו, אם אותו בית הדין עצמו לא קבע שגם טבל. ומאידך מה שהטבילה ידועה לכל, אינה מועילה בלי שידעו שקיבל מצות קודם לפני בית דין. ובכן כיון שידועה לכל, גם לבית דין עצמו נודע. וכן נראה שהבין המנחת חינוך (מהדורת מכון ירושלים) מצוה ד' סוף אות ב' ד"ה ונראה לומר.

110 כדלקמן אות לג לרוב הראשונים ע"ש, וכן נראה משם שהיא שיטת בעלי התוס'. ועוד בתוס' יבמות מה ע"ב ד"ה מי כתבו: "אע"ג דאמרינן לקמן דב' ת"ח עומדים" - הרי גם הם כתבו בפירוש דבעינן ת"ח [ובכ"ח סי' רסח אות ד' (דפוס ווארשא ריד ע"ב) העתיק בשם התוס' מו ע"ב ד"ה תקוני: ג' ת"ח].

111 ועי' הע' 76.

112 ביאור הגר"א סקט"ז. ועי' מגדל עוז על הרמב"ם פי"ג ה"י; ב"ח ד"ה וכל עניניו (ד"ה ומ"ש ולרב אלפס) ובהגהותיו על הרי"ף סוף פי"ט דשבת (נה ע"ב אות א') ולעיל הע' 71; שו"ת ראנ"ח סי' צב; שו"ת תורת אמת סי' כ'; חידושי בית מאיר (לר"מ פאזנער) יבמות דף מו ביאור אחר בשיטת הרי"ף להסכימה לרמב"ם.

113 בגמ' יבמות מו ע"ב [לשיטת התוס' ועוד - בניגוד לשיטת רש"י באות לב ע"ש] מסתפק אם יש ללמוד מהעובדא שם דבעינן סמוכים או די בהדיוטות. ובחידושי הרמב"ן שם ד"ה שמעת מינה נמי דבעינן מומחין מתקשה לשני צדדי הספק. על הצד דלא בעינן סמוכים מסיק דאפשר שמשפט הוא אסמכתא, אך הכי גמירי (הלמ"מ ס) דשלשה בעינן אבל לא סמוכים.

היה אם בעינן סמוכים או לא. ולמסקנא [לפי התוס' בעינן סמוכים, אלא דבזמנינו שליחותייהו עבדינן].

לג. אכן מסקנת הגמ' על הברייתא מז ע"ב לרוב הראשונים¹¹⁷, שג' תלמידי חכמים עומדים עליו, [ובראשונים¹¹⁸ מבואר שג' תלמידי חכמים נלמד ממה שגרות קרויה משפט]. אך לרמב"ם והנמשכים אחריו¹¹⁹, העתיקו להלכה דבעינן ג', אך לא העתיקו דבעינן ת"ח¹²⁰.

לד. ובגדר תלמיד חכם: כתב הרמ"א

בעינן בית דין של מומחים שלנו¹¹⁴ דומיא דסמוכים שלהם בין במילה ובין בטבילה (מה ע"ב; טו ע"ב בדפי הרי"ף).

לב. שיטת רש"י, רבינו אברהם מן ההר¹¹⁵ וריב"ן (ב"שיטת הקדמונים") סוף מו ע"ב, שספקת הגמ' היא אם בעינן מומחים שלנו "גברי רבירבי" (שאינם סמוכים) או לא. לא נתבררה בהדיא מסקנת הגמ' לשיטתם - אלא דעכ"פ גם בראשית תקופת האמוראים שהיו עדיין סמוכים¹¹⁶ לא בעינן סמוכים. אך מוכח מהתוס' שם [ד"ה משפט] שחולקים, והספק

ועל הצד דבעינן סמוכים התקשה א"כ איך מגיירים בזמן הזה דליכא סמוכים, ותירץ די"ל דלומדים מלדורותיכם כמו גבי קרבן הגר - דהיינו בזמן שיש סמוכים בעינן סמוכים ולא בזמן שאין סמוכים. ולצד הזה תירץ אפשרות שניה דשליחותייהו דסמוכים מהני מדאורייתא להדיוטות, דהיינו דבזמן הסמיכה בעינן סמוכים, ובזמנינו עבדינן שליחותייהו. עד כאן תוכן כוונת הרמב"ן. אך י"ל דבזמנינו, לעולם בעינן בית דין של מומחים דידן, והיינו הדיוטות דקאמר הרמב"ן. ולמעשה משמע דקיי"ל כצד דבעינן סמוכים, וכדמסיק אח"כ בסמוך דמשפט כתיב, וכן בברייתא דר' יהודה בדף מו ע"א. [ולפי זה לא קיי"ל כתירוצי דהוי הלממ"ס, וכן ברשב"א אינו מבואר שהוא הלממ"ס ע"ש היטיב].

קושיית הריטב"א והנ"י היא כקושיית הרמב"ן על הצד השני - הרי משפט צריך סמוכים, ואיך אנחנו מגיירים בזמן הזה כיון דלא שייך שליחותייהו אלא בממונות או בקידושין דכל דמקדש וכו'. ותירוצו הוא כתירוצו על זמן הזה דומיא דקרבן. ובערת הר"א יפה על הריטב"א, נושא ונותן בתירוצו זה, אך מוכיח שדעת הריטב"א שגם בזמן הסמוכים סגי בלי סמוכים, כי בדף עט ע"א כתב שבימי דוד ושלמה נתגירו בפני ב"ד הדיוטות. ע"כ. אך י"ל שאין זו ראייה, שהריטב"א העתיק תירוצו זה מהרשב"א [וכן הוא במאירי ע"ז ג' ע"ב] שמלשונו נראה שאינו מחלק בין זמן הסמוכים לבזמן הזה, אך הריטב"א עצמו כתב שם שקושיא מעיקרא ליתא.

114 וכשיטתם לגבי חליצה באות לו.

115 ועי' לעיל אות כב שמביא ב' פירושים. ואגב דאירינן בפירושו, אינו ברור מאין פשיטא ליה דלא היו סמוכים - דבפשוטו מיירי בר' חייא ור' אושעיא הידועים [וראה עירובין נג ע"א, שמוסיפים כירבי על שם אדם גדול], והם היו ודאי סמוכים. ואולי מפני שגורס שרב ספרא אמר ורב הושעיא [כפי שנדפס בפירושו], ולא רבי הושעיא כמו שהוא לפנינו, ולכן אין כאן ג' סמוכים.

116 עי' לקמן ה' 147.

117 כן מפורש בהלכות גדולות הלכות מילה (מהדורת מכון ירושלים עמ' קנב; מהד' ר"ע הילדסהיימר סוף עמ' 107) ושם (עמ' קנד ד"ה ממזר בשם רב מארי גאון) אייתי תלתא רבנן וליטבלינון; ליקוטי הפרדס (מונקאטש תרנ"ז דף כח ע"א); רבא"ן (דפוס ישן דף רמג ע"א; מהדורת ר"ד דבליצקי יבמות ס' תקט); יד רמ"ה קידושין סב ע"ב; פסקי הרא"ש יבמות פ"ד סל"ו; רוקח ס' קי; מרדכי ס' לו; פסקי ריא"ז פ"ד ה"ח ס"א וס"ג; מאירי מו ע"ב; רבינו ירוחם נתיב כג חלק ד' דף ר' ע"א; טור ס' רסח ובקצור פסקים; אבודרהם בברכת המילה (מהדורת רש"א ורטהיימר עמ' שנה); רבינו אברהם מן ההר ("תוס' ר"י הזקן" קידושין סב ע"ב); ההשלמה (נדפס בגליון כתוס' חד מקמאי) יבמות מה ע"ב בדעת הרי"ף; תשובות ופסקים לחכמי אשכנז וצרפת ס' קעא. וכן מוכח מתוס' גיטין פח ע"ב ד"ה במילתא דשכיחא.

118 הלכות גדולות שם וליקוטי הפרדס שם. ובחידושי הרמ"ה וחידושי הריטב"א מהדורא ב' (שיצא מחדש) קידושין: סב ע"ב; "גר נמי לאו בידו דאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן גר צריך שלשה, משפט כתיב. פי' צריך ג' תלמידי חכמים לקבל עליו בפניהם עול מצות... [ובתוס', והר"ן (על הרי"ף) בגיטין כתבו "מומחים" נלמד מ"משפט" (וכן הוא ברשב"א וחידושי הריטב"א מכ"י - אלא שהשמיטו תיבת "מומחים")].

119 סמ"ג, עץ חיים מלונדון וארחות חיים מלונדל ביאות אסורות ס' ט'. ועי' רש"י קידושין ריש סב ע"ב שכתב "שלשה ישראלים" ובחידושי מהר"י בי רב שם.

120 ונראה שהם פירושו שאלת הגמ': "האמר רבי יוחנן דגר בעי ג'", היינו דקשה בתרתי, חדא לחומרא דבעי ג' וחדא לקולא דלא בעי ת"ח. [ונראה דסובר הרמב"ם, דהא דנסתפק הגמ' בדף מו ע"ב אי בעינן מומחים, נפשט מדברי רבי יוחנן שם דאמר דגר בעי ג' - אך לא הזכיר מומחים או סמוכים, וש"מ דסגי בהדיוטות]. ומשני דאה"נ בעינן ג' אך לא ת"ח. ולדעת הב"י ורדב"ז בשיטת הרמב"ם, היינו דדי בהדיוטות [דידן], ולדעת המ"מ וסייעתיה היינו דלא בעינן סמוכים.

תלמידי חכמים שבברייתא לא נאמר לעיכובא במקום דבעינן ג' לעיכובא¹⁰³.

סברות לחלק אליבא דשיטות השונות

לו. מצד אחד יש סברא לומר, דבחלות הגיור לא בעינן גמיר וסביר ובקי בהוויות לעיכובא, שהרי אינם פסולי הגוף בדיני בית הדין¹²⁶, מפני שאין בית הדין דן בעצם אלא הוא עושה את החלות, או הוא תנאי לחלות, ואין כאן דין ממש, אע"פ שנקרא דין. ולאחר שגמרו מעשיהם, אפשר לחקור ולדון אם נעשה כדין או לא [ע"י תוס' יבמות קא ע"א ד"ה מצות], והרי תפקידם לפני ואחרי הגרות כתפקיד בית דין לגירושין, שאינם עושים את החלות ואינם פוסלים אותה [לרוב הפוסקים¹²⁹]. זו כנראה היא סברת המקילים ביותר הנ"ל. ולאידך גיסא יש סברא לומר דגם אם אין דין בית-דין ממש, עכ"פ בעינן שיהיו גמירי וסבירי ובקיא בפרטי הדינים והמעשים של הנושא שמתעסקים בו [וכן משמע מתוס' יבמות קא ע"א ד"ה מצות¹²⁷]; יו"ד סי' רכח

ביו"ד סי' רמג ס"ב: "שהוא מוחזק לת"ח בדורו שיודע לישא וליתן בתורה, ומבין בדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושו ובפסקי הגאונים...". ולגבי ג' ת"ח דגירור, נראה דהיינו בנוסף, בקי הלכה למעשה בהלכות גרות, והלכות הנלוות הנצרכות¹²¹ [השו"ע ונושאי כליו, דברי האחרונים בדורות שלפנינו, בשו"ת הדנים בשאלות המצויות אצלנו כגון אחיעזר, דבר אברהם וכו']; הלכות עדות ונאמנות, שטרות ומעשה בית דין, נטען, מילה והטפת דם ברית, טבילה ומקוה, איסורי חיתוך¹²² וכו'¹²³], ובקי בהוויות העולם ורמאותם וחקירותם כנ"ל¹²⁴.

לה. ע"פ מה שביררנו לעיל, נמצינו למדים שלרוב הראשונים בעינן מומחים דידן שהם תלמידי חכמים, דהיינו גמירי וסבירי ובקיאים, ובימי חז"ל סתם תלמיד חכם היה גם ראוי להורות, ואכן זהו תכלית הצורך לת"ח בגיור. אם כן לבית דין לגיור בעינן תלמידי חכמים שהם ראויים לדון ולהורות ובקיאים בהלכות גרות והמסתעף¹²⁵. לשיטת רוב הראשונים אין לנו גילוי דעת, שתנאי

121 דהיינו דומיא דאותה מסכת בשבת קיד ע"א [וכמו שפירשו בפי' המשניות לרמב"ם בכורות פ"ד מ"ד ע"ש], ולקמן הע' 127, וכן גבי נדרים כדלקמן אות לו.

122 אע"פ שגרות עצמה דיניה מועטים, אך הדינים המסתעפים מקבלת גרים הם מרובים, ומגיעים לד' חלקי שו"ע [וגם "החלק החמישי"]. אם התורה מצריכה בית דין ממש לגיור, הרי יש סברא גדולה שאין זה רק לצורך פיקוח על עצם הגיור "היבש" - מילה וטבילה עם קבלת מצות, שבזה היה די בעדים כעין עדי קיום של קידושין וגיטין, אלא משום מכלול השיקולים והדינים המסתעפים, ואם כן ידיעות מצומצמות של הלכות גיור ביו"ד סי' רסח אינן מספיקות.

123 כגון דיני הבחנה והפרשה, שבעה נקיים [במקרים מיוחדים ע"פ שיקול דעת ככובד ראש, שאפשר לגייר ולחתן בסמוך לגיור], דיני יוחסין [לגבי חששות אם הוא יהודי], דיני כשרות בית דין לגיור, גיור קטן על דעת בית דין, גר שמל ולא טבל. וכן כל דינים השייכים לגוי עד שלא נתגייר: שמירת שבת, והירות מבישול גוים, סתם יינם, בשר שנתעלם מן העין, נאמנות בכשרות המטבח, אירוח לגוי ביו"ט, לימוד תורה לגוי [מתי ומה מותר], תפלין לגוי. וכן דיני הגוי והגר בכרכת המזון, קידוש והבדלה, בכרכות ותפלה, יחוד עם יהודים ועם משפחתו.

124 ראה שבת קיד ע"א איהו ת"ח...; פי' המשניות לרמב"ם בכורות פ"ד מ"ד; שו"ת בסוף תורת חטאת עם מנחת יעקב ב"י ופי' (המש"י) דלא בעינן כל משפטי הדיינים, ולכן החליצה כשורה. אבל משמע מדברי התוס' דאילו היה חסרון דיני כזו.

125 וכ"כ בתשובות והנהגות חלק א' סי' תרי"ח.

126 ועי' יו"ד רכח ס"ג בחי' רע"א ובפ"ת סק"ב בשמו, לחלק בין פסול הגוף וראויים לדון במקום אחר, וכעין זה יש לחלק כאן.

127 ואע"פ שבדיעבד אפילו אינם יודעים להקרות החליצה כשורה (רמב"ם פ"ד ה"טו; שו"ע סי' קסט ס"א) כגון שהיבם והיבמה יודעים לקרות מעצמם, או כיון שאין הקריאה מעכבת (סעיף מ"ג), היינו הרמב"ם והשו"ע לשיטתם כתוס' (ראה ב"י ופי' המש"י) דלא בעינן כל משפטי הדיינים, ולכן החליצה כשורה. אבל משמע מדברי התוס' דאילו היה חסרון בדיינים שהם לעיכובא ואי אפשר לשאול, אזי היו פסולים. ועי' תוס' הרא"ש ותוס' רבנו פרץ. ושם יש לדחות שאין פסול

סק"ח וב"ש סק"ב). וצריך שלא יהיו בעלי עבירה הפסולים לדון (רמ"א בסדר חליצה ס"א; ב"ח ריש סי' קסט). וצריך שלא יטול אחד מהם שכר מפני שצריך בית דין מדאורייתא (רמ"א קסט ס"ב ע"ש לענין שכר בטלה וכו' [עי' ד"מ שם סק"ה (השני)¹²⁹]). לשיטת הריטב"א (וכן דייק מרש"י), נ"י ומאירי (יבמות קא ע"א במש' ריש פי"ב), שבחליצה צריכים מומחים ממש¹³⁰ אע"פ שאין צורך בסמוכים, וא"כ ק"ו בגרות [לדעת הסוברים דמעיקר הדין בעינן סמוכים¹³¹] דצריך מומחים לגרות, וכן למד הש"ך [יו"ד סי' רסח סק"ט] מחליצה. אך ברבינו אברהם מן ההר [יבמות קא ע"א] כתב שאפילו למצריכים לדייני חליצה שיהיו בקיאים בכל דיני חליצה, מ"מ בדיעבד אם נעשה כראוי החליצה כשרה¹³². מיהו לדעת הרמב"ם, טור ושו"ע [אה"ע סי' קסט ס"א] בחליצה די בדיעבד אפילו בג' עמי הארץ מגזירת הכתוב¹³³, אך אין ללמוד מהם לענין גרות שהיא יותר חמורה לרוב הפוסקים.

לח. ולדעות הנ"ל דבעינן מומחים, צריכים כל השלשה להיות מומחים¹³⁴.

ס"א וס"ג וש"ך סק"ג וסק"ד וט"ז סק"ב, שאם לא גמיר וסביר כשמלמדים אזי פסול]. גם יש סברא לומר שהעומדים על המילה ועל הטבילה אינם צריכים להיות בקיאים בכל מעשי הגרות, כיון שאינם המחליטים לקבל, וכבר קיבלו מצות לפני בית דין הראשון⁷⁶. אך אין פוסקים הלכה למעשה מסברות שעל פי רוב יש פנים לכאן ולכאן - ובפרט בענינים הנוגעים לחלות דאורייתא ובדברים חמורים כאלה. ומה עוד שלרוב הראשונים אין שום גילוי דעת לחלק בזה, ואין הכרח לחלק כן לשיטתם, ואף רבותינו בעלי השו"ע מחתינהו בחדא מחתא¹⁰³.

פרטי דינים

לז. דינים הנלמדים מחליצה⁸: בהגהות מרדכי¹²⁸ מבואר שגם קרובים פסולים, וכן פסקינן לענין חליצה (מתני' יבמות קד ע"ב כת"ק; אה"ע סי' קסט ס"ב) משום דנקראת דין (פירוש סדר חליצה סק"ו) וק"ו גבי גרות לרוב הפוסקים דבעינן בית דין ממש. וצריך דיינים שכולם כשרים לדון דיני ממונות מפני שנקרא דין (סדר חליצה ס"ד ופירוש הסדר

בגוף הדיינים אם אינם יודעים, אלא משום חסרון ידיעה דשמה לא עשו כדין.

128 יבמות סי' קיא הובא בב"י יו"ד סי' רסח ד"ה כתב המרדכי בהגהות וכן משמע מהרמ"א בס"ג שבגי קבלת מצות מעבד קרובים.

129 בשם שו"ת מהר"י מינץ סי' טו ד"ה מעשה בא לידי ביבם. ועי' סדר גט סי' קנד ס"ד, שהרע"ב (בכורות פ"ד מ"ו) קרא תגר על הנוטלין שכר יותר מכדי בטלה וחושש לגט פסול משום הנוטל שכר לדון, [נראה שלדעתו יש כאן משום דין ממש, עי' שו"ת הרא"ם חלק א' סי' פד וחלק ב' (נדפסו בשו"ת "מים עמוקים") סי' לו וברכ"י חו"מ סי' ה' סוסקי"ג ופ"ת אה"ע סי' קנד בסדר הגט סק"ח], ועד כאן לא פליגי הרמ"א ושאר פוסקים שם על הרע"ב אלא משום דסברי שאין בסידור הגט משום דין, אבל בגרות דהוי דין, ודאי יש בו משום הנוטל שכר כמו גבי חליצה, וכ"כ בתשובות והנהגות ח"א סי' תרי"ב. ועי' תו"ט ותפא"י (בועז) שם ובדברי חמודות על הרא"ש פ"ד ס"ה וב"תשובות ופסקים" מאת חכמי אשכנז וצרפת (מהד' קופפר) סי' קעו ובארוכה בגט פשוט אה"ע סי' קכ סק"ט מד"ה וכל זה הוא לענין הסופר. ועי' חו"מ סי' ט' ס"ה ובסמ"ע סקי"ג ובסי' לד סי"ח ברמ"א והלכות בכורות לרמב"ן על מתני' בכורות כט ע"א (דפוס ווילנא סוף לו ע"א) ובשו"ת מהרי"ל דיסקין פסקים סי' נא באיזה אופנים יש היתר ליטול שכר.

130 ע"ש דמשמע שאם אין יודעים הלכות חליצה והקריאה, אזי החליצה פסולה מדאורייתא.

131 והיינו הריטב"א ונ"י כדלעיל אות לא, משא"כ בחליצה דמעיקר הדין אין צורך בסמוכים מגזירת הכתוב. ואפילו לשיטת הרשב"א והמאירי מסתבר דלא גרע מחליצה.

132 ועי' דבריו שם בדף קא ע"ב במעשה דרב שמואל בר יהודה.

133 דבחליצה די בבית דין של ג' הדיוטות מגזירת הכתוב (יבמות קא ע"א) - משא"כ בגרות. ועי' גם ברמ"א יו"ד סי' רמב סי"ד וד"מ סקי"ד ובמקור במהר"י וייל סי' פה וקכח, שנראה שכל שנעשה החליצה בכשרות, כשרה מעיקר הדין אע"פ שהמסדרים לא היו בקיאים.

134 ועי' בחזו"א אה"ע סי' קא סקי"ח וסקמ"ג לגבי כח בית דין חוץ לעירם. ולפי דבריו נראה שיש כאן עוד סיבה

ברמב"ם סנהדרין פ"ד ה"א כתב גבי בית דין של שלשה ש"צריך שיהיה כל¹³⁵ אחד [של השלשה] סמוך". ולגבי גיור, התוס' [מו ע"ב ד"ה משפט] כתבו דמדמינן לגולות וחבלות דבעינן ג' מומחים וסמוכים¹³⁶ מעיקר הדין, ולא מדמינן לדיני ממונות של הלוואות והודאות דסגי באחד דגמיר¹³⁷. גם בבבליא דף מז [למסקנת רוב הראשונים] נקט ג' ת"ח, ומשמע דהיינו כולם מומחים או סמוכים וכו' כל שיטה לפי מה שהיא.

לט. אך בשו"ע יו"ד רסח ס"ב לא התנה דבעינן ג' תלמידי חכמים¹³⁸, ומפורש בסי"ב

שבדיעבד אפילו טבל בפני ג' הדיוטות - ולדבריו בכ"י ובכ"מ¹³⁹ מבואר דהיינו הדיוטות דידן שאינם בית דין - הרי זה גר. ובחו"מ סי' ג' ס"א כתב שכל שלושה נקראים בית דין אפילו הדיוטות, ומבואר בטור ורמ"א ונושאי כלים [ועיי' פרישה סק"א], דבעינן לפחות אחד מהם דגמיר - ששמע או קרא בספרים ויודע סברות בדין¹⁴⁰. והיינו דהרמ"א העתיק להלכה כהרא"ש [דלא כרמ"ה] דדי באחד דגמיר [ושנים האחרים דמסברי להו וסברי¹⁴¹ ומשתתפים בהחלטת "אב בית הדין"], שאי אפשר דלית בהו חד שיודע

לפקפק על הגיורים הסיטונאיים שנעשים ע"י "בתי דין" שנשלחו מא"י או שאר מקומות לגייר במקומות הנדחים - מלבד שאר החששות של נטילת שוחד, וגיורים בלי קבלת מצות אמיתית וכו'. וצ"ע.

135 כן הוא ברמב"ם ר"ש פראנקל ע"פ כתבי היד, כתב יד המונה, עץ חיים ומאירי, וכן הגיה התוס' יו"ט סנהדרין פ"א מ"ג. אך בדפוסים בלי תיבת "כל". ומ"מ כבר העיר בלחם משנה דבפרקים הבאים (כגון פ"ה ה"ו וה"ח) מבואר דבעינן כולם סמוכים.

136 סנהדרין ב' ע"ב; רמב"ם פ"ה ה"ח, ועיי' חו"מ סי' א' ס"ב וש"ך סק"ט ונתה"מ משה"א סק"ב.

137 או משום דדיני הלוואות לא נלמדו מדיני גולות וסגי באחד מדאורייתא, או משום שלא תנעול דלת הפקר ב"ד הפקר - למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, עיי' לקמן אות לט. ועיי' ש"ך סי' ג' סק"א [וסי' כה סק"ד אות ז'] וקצת"ח ונתה"מ שם סק"א.

138 עיי' לעיל אות לג והע' 120.

139 המובאים לעיל בסוף הע' 77.

140 ובאגרות משה יו"ד ח"א סי' קנט נקט כן להלכה בדעת המחבר, ושאר הרמ"א אינו חולק להלכה - ולמעשה כתב: "לכן לדינא אין קפידא [שהיה ג' ת"ח], רק שהת"ח היחיד יודיע להשנים שמצטרף עמו פרטי הדינים דמילה וטבילה והודעת המצות וקבלתו". [ובי"ד ח"ג סי' קט אות א' כתב שהגרות תהיה "לפני שלשה אנשים כשרים ואחד מהם יהיה רב מומחה בדיני גרות", וגם באות ג' שם מוכח שהאחד יהיה בר-הוראה], ועיקר סמיכתו היא על הרמב"ם ושו"ע שלא העתיקו ת"ח, וא"כ סובר דת"ח דגמ' היא לאו דוקא [אך עיי' לעיל אות לג], והוכיח כשיטתם שדי בהדיוטות מדנתגירו בימי דוד ושלמה, ובהכרח היה בפני הדיוטות. ע"ש. [וכן הוכיח באה"ע ח"ב סי' ד' ד"ה הנה]. ולמה שהבאנו מדברי הראשונים לעיל [אות כח ואות כז] אינה ראייה. וקשה לסמוך על קולא כזאת בדאורייתא [ומה עוד לכתחילה בניגוד לפשטות כוונת הרמ"א וערך לחם באות מ שטרחו להוסיף "תלמידי חכמים" בתוך לשון המחבר], בניגוד לברייתא מפורשת כפי שהועתקה להלכה ברוב הראשונים, וכן בניגוד לדעת כל הני ראשונים הנ"ל. ובתשובות והנהגות חלק ב' סי' תקיא כתב עליו: "ויש לפקפק שקאי רק לרמב"ם שלא הביא שצריך בגירות מומחין, אבל לדין שצריך ועבדינן שליחותיהו או מקרא לדורותיכם יש לומר שצריך דוקא ג' ת"ח". ע"ש עוד מה שמצדד בענין זה. ולא עוד אלא במאירי יבמות מו ע"ב ד"ה א"ע"פ שביארנו כתב בהדיא: "...אבל מומחין לא בעינן... אלא אפילו בשלשה הדיוטות... ולא עוד אלא שמכל מקום לתלמידי חכמים אנו צריכים כמו שיתבאר למטה [מז ע"ב] אף על פי שאין סמוכין". ואין ראייה מב"ד דממונות דסגי בחד דגמיר, דבממונות הקילו שלא תנעול דלת לפני לוויין ושייך בזה הפקר ב"ד, אבל גרות צריכה בית דין כשרה מדאורייתא וגם הוקשה לגולות וחבלות כדלעיל הע' 97.

141 חידושי הרמב"ם סנהדרין כג ע"א ד"ה והוי יודע; ר"ן על הרי"ף כתובות נו ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה אינה צריכה ב"ד מומחין; נ"י ב"מ יז ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה ב"ד הדיוטות וכמו לגבי נדרים בבכורות לו ע"א; חידושים המיוחסים להר"ן סנהדרין ג' ע"א ד"ה אי אפשר וי"ד סי' רכח ס"א. ועפ"ז כתב החזו"א סנהדרין סי' טו סק"ד שאם השנים אינם יודעים את הדין [אחרי שהאחד הסביר להם] הרי אין כאן אלא אחד. ע"כ. ואם כן גם ההחלטה לגייר צריך להיות ע"פ שיקול דעת של כל השלשה, ולא רק החלטת האב"ד, ואם אינם יודעים צריך להסביר להם את השיקולים, ושהם יסכימו. וא"כ טרם ההחלטה לגייר יש לקיים משא ומתן בין הדיינים שלא בנוכחות המתגייר כמו בכל דין תורה, כדי להגיע להחלטה [ועיי' הע' 159].

משנה ושאר ראשונים דהיינו בית דין של הדיוטות [שהם ב"ד של מומחים שלנו]¹⁴⁵. אך אפשר לפרש כוונת הרמ"א שלכתחילה בעינין ג' ת"ח¹⁴⁶, וכדיעבד סגי בג' הדיוטות¹⁴⁷ כלשון השו"ע כפי שפירש בב"י וכ"מ את דברי הרמב"ם. ומ"מ לדינא כשנוגע לאיסורי דאורייתא [ולדורות], קשה לסמוך על זה, מכיון שגדולי הראשונים חולקים בזה על פירוש הב"י ברמב"ם [כדלעיל אות כז] או על הרמב"ם עצמו [לפי ביאור הב"י], ומה עוד [לפי ביאור זה] שאילו ראה הרמ"א את דבריהם מסתבר שהיה חושש לדעתם [ככחו"מ סי' כה ס"ב בהגה]. ובפרט כשאפשר לגייר שוב בצינעה בפני בית דין הכשר לכל הדעות, קשה לסמוך על מעט המקילים¹⁴⁸.

סברות¹⁴². ולפי זה, יש לפרש לפני הדיוטות דגרות, דהיינו שיודעים דיני גרות¹⁴³ - או לפחות אחד שיודע ומסביר - אבל אם אינם יודעים גם זה, הם פסולים כמו בדיני ממונות.

מ. אבל הרמ"א [ומהריק"ש בערך לחם] ברוס"ח ס"ב הוסיף על המחבר שהשלושה העומדים על גביו הם תלמידי חכמים. והיינו שנקט כשיטת הטור ע"פ התוס' והרא"ש⁹⁷, דגם במסקת הגמ' [מז ע"ב] בעינין תלמידי חכמים [כדלעיל אות לג], ואם כן הוא לעיכובא¹⁴⁴, ולפ"ז מפרש כן גם מה שכתב בס"ג שכל עניני הגרות צריך שיהיו בג' הכשרים לדון. וממילא מתבאר לשון הרמב"ם המועתק בסי"ב "בפני ג' הדיוטות", כהמגיד

142 ובחידושים המיוחסים להר"ן סנהדרין ג' ע"א ד"ה אי אפשר פירש: "כלומר אי אפשר שיכניסו עצמן בדין אי דליכא בהו חד דגמיר וידע הדין היכן נוטה".

143 וצ"ע מה נכלל בזה לעיכובא - ראה לעיל אות לד. ועי' בתשובות והנהגות ח"ב סי' תקיא מה שמצדד בזה, אך לא הביא ראיות מכריחות לדבריו. ועי' מזה בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' רמח.

144 וכנראה שכן פירש רבי נתן אדלר, רב הכולל של בריטניה והמושבות (בעל נתינה לגר על תרגום אונקלוס - ראה אודותיו באור ישראל מאנסי גליון סו, ניסן תשעג, עמ' ז'). במכתבו משנת תרכ"ב לרבי יעקב ספיר איש ירושלים (אבן ספיר חלק ב' עמ' קסז), שכתב ע"פ תוס' קידושין סב ע"ב ד"ה גר, שג' ת"ח הוא לעיכובא. כי בודאי לא נתכוון רנ"א לבטל לגמרי את הגרות אם הוא נגד דעת הרמ"א.

145 עי' לעיל אות כז. ולפי זה יש לפרש הלשון לדין שאין לנו סמוכים ולומר, שהכוונה לג' תלמידי חכמים שאינם בית דין קבוע. או שדרך השו"ע להעתיק לשון הרמב"ם כלשונו, אע"פ שאינה מתאימה במדויק אצלנו, והרמ"א מפרש כוונת הרמב"ם כהמ"מ. ודרך הרמ"א להכניס דעתו לתוך דברי השו"ע אע"פ שאין זה דעת השו"ע עצמו (שו"ת זרע אמת יו"ד סי' קכ"ט; שו"ת ברכה או"ח סי' של"ו סק"א ד"ה ואפשר; מאמר מרדכי סי' ר"ו סק"ח; מטה יהודה שם סק"ג ועי' גם בה"ל שם ס"ו) - וכן עשה כאן שהכניס תיבות "תלמידי חכמים" בניגוד לדעת השו"ע.

146 ובכל אופן בודאי לכתחילה יש להקפיד על ג' ת"ח המומחים ובקיאים בגיור, בכדי להחליט על גיור - שהרי ב"דיני נפשות" עסקינן בעתידם של המתגיירים ובשל כלל ישראל עד סוף כל הדורות. וצריך הרבה פיקחות ועיני בוחנת ושיקול הדעת בכדי שלא להיכשל בגיור שאינו ראוי - ותשועה ברוב יועץ. ומאמר זה יוכיח במקצת עד כמה דייני הגיור צריכים להיות גמירי וסבירי בד' חלקי שלחן ערוך - עי' לעיל אות לד.

147 וכן פירש רבי יעקב ספיר את דברי הרמ"א (אבן ספיר שם). אך ראיתו מיבמות מו ע"ב דילמא דאי קלעו, דלא בעינן מומחים, והיינו ת"ח, דבימי האמוראים לא היו סמוכים - אינה מכרעת. שאע"פ שיש ראשונים שפירשו כן בגמ' שם [כדלעיל אות לב], התוס' ואחרים חולקים - ואכן הסמיכה לא נתבטלה עד אחרי הנשיא הלל, דור השלישי אחרי רבי יהודה הנשיא (ריטב"א ר"ה יח ע"א ד"ה והתשובה) ועד אביי ורבא עדיין לא נתבטלה הסמיכה (רמב"ן סוף עשה קנג ע"פ רמב"ם קידוש החודש פ"ה ג' וע"ש בשקל הקדש להגר"ח קנייבסקי בבאור ההלכה; תשב"ץ ח"א סי' קלה ד"ה דע כ"י). ועי' לעיל אות לב והע' 99.

148 כבאגרות משה שבהע' 162.

מא. גם העומדים על¹⁴⁹ המילה¹⁵⁰ סי' רסח ס"ג] של ג' תלמידי חכמים כנ"ל. והטבילה צריכים להיות ב"ד¹⁵¹ כשר¹⁵² יו"ד ובכך צריכים להיות בקיאים במילה,

149 "על המילה": לדעת הטור ושו"ע אליבא דרי"ף ורמב"ם הוא לעיכובא [אך עיי' בב"ח], וכן לדעת הריטב"א ונ"י הוא לעיכובא וכן מבואר בהלכות גדולות (מכון ירושלים עמ' קנב; דפוס ווארשא דף כד ריש ע"ב; מהדורת ברלין ע"פ כ"י רומי מהדורת צילום אוצרנו י-ם תשס"ט עמ' 107 - ובנוסף ברלין מפורש "ולעולם אינו גר עד שימול ויטבול", "ולעולם" (ב'י). וכן ליש מתרצים במאירי סוף מה ע"ב. וכ"כ בפסקי הרי"ד (נדפס כתוס' רי"ד) יבמות מז ע"א ד"ה ת"ד ושפטתם (השני). וכן לתירוץ השני דתוס' (ושאר ראשונים שהעתיקו תירוץ זה) מה ע"ב ד"ה מי לא טבלה נראה דדין מילה כדין טבילה דשניהם דינם כמשפט [וכדמוכח מתוס' מו ע"ב ד"ה אין מטבילין, שעל כרחק "אע"פ שכבר מל" בפני ב"ד קאמר, דאל"כ איך ס"ד דיהיה כתחילת דין, וכן נראה מהמרדכי סי' קיא - עיי' ב"י וד"מ סק"ג], אבל לרבינו ירוחם (דף ר' ע"א סוף טור א') ולפסקי רי"א כתבו בהדיא דדי א"מ מל בפני שנים, וכן נראה מרש"י מו ע"ב ד"ה מטבילים אותו. ועיי' הע' 161. וכן לתירוץ הראשון של התוס' (והראשונים שנקטו כן להלכה) אם קיבל מצות לפני בית דין [וקיבל עליו בפניהם למול ולטבול (הרמב"ן)], בדיעבד אם מל שלא בפני בית דין מהני. אך לפי זה, אם קבלת המצות היתה בפני בית דין פסול, אם כן צריך לעיכובא בית דין כשר למילה וטבילה. ועיי' באורך בפסקי דין ירושלים כרך ז' עמ' תיג והלאה.

150 בהרבה ראשונים מבואר שהודעת מקצת מצות קלות וחמורות הראשונה נאמרה רק בשעת המילה [ולפ"ז באשה שגי רק בשעת הטבילה וכיוצא מפורש מלשון הרמב"ן]: המאירי בסוף ר"א דמילה שבת קלו ע"ב כתב שגם בשעת המילה מזהירים ומודיעים אותו מקצת מצות קלות וחמורות [הוא נובע מדברי הרי"ף שמה - אך בהגהות הב"ח שם (וכ"כ בקרבן נתנאל שם) ביאר כוונת הרי"ף, כדמעיקרא, כשבא להתגייר (כגו' שלנו ביבמות וכדלקמן בד"ה אבל בכ"ן)] וכ"כ ביבמות מו ע"א: "שקודם שימול מודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות". וכ"כ הרמב"ן מה ע"ב ד"ה ומיהו הא קשיא ["אפי' גר זכר שקיבל עליו קודם מילה"] ובהשלמה ["תוס' חד מקמאי" (שם)]; בפסקי הרי"ד מו ע"ב (נדפס מקדם כתוס' רי"ד); אבודרהם במילת הגרים (מהדורת רש"א ורטהיימר עמ' שנה), וכן נראה מהר"ן ע"ז ריש כו ע"ב בדפי הרי"ף [ומדברי הרשב"א ע"ז נו ע"א סוד"ה הא דאקשינן, דמבואר שכבר בשעת המילה קיבלו את המצות - דלא כשיטת רש"י ודעיימיה דלקמן]. ולפי זה ודאי גורסים בגמ' יבמות מו ע"ב כעין גירסת הרי"ף והרא"ש: [אמר מר] "ומודיעין אותו עונשן של מצות מ"ט דאי פריש נפרוש", ובתוכן דומה בהלכות גדולות ופסקי הרי"ד, וכן מוכח מהסמ"ג ל"ת קטו סוד"ה תנו רבנן בפרק החולץ. ולג"ז זו לא קאי "דאי פריש נפרוש" על הודעת המצות, אלא על מה ראית וכו', ועונשן של מצות וכו'. ואם כן הודעת מקצת מצות היא כדי שיקבל על עצמו את עול המצות בעת מעשי חלות הגיור שהם המילה והטבילה, וכדפירש הר"ן הג"ל [והרשב"ש סי' תסז ד"ה ואחר טבילתו בשם המפרשים] ש"אלו לא קיבלו אותן [המצות בשעת המילה] אלא כדי לקיימן אחר טבילה".

והנה דרך הרמב"ם להיות פסקיו מבוססים על גירסת הרי"ף ושיטתו, וא"כ גם כאן עלינו לברר את דעתו. ואכן מצינו באיסורי ביאה סי"ד ה"ט [שו"ע יו"ד רסז ס"ג] גבי גרות של עבד כנעני, שכתב: "...ומודיעין אותו עיקרי הרת ומקצת מצות קלות וחמורות ועונשן ושכרן כמו שמודיעין את הגר, ומטבילין אותו כבר ומודיעין אותו כשהוא במים". עכ"ל. והנה אע"פ שגם עבד זקוק למילה לגרותו [כבפ"ג הי"א], כאן לא הזכיר המילה שהרי כבר מל בשעה שקנאו מדין החיוב הכללי למול את העבדים (עיי' מילה פ"א ה"ג; קרבן פסח פ"ה ה"ה וה"ו), ואינו זקוק שוב אפילו להטפת דם כרית. ובכך בשעה שבא להתגייר להיות עבד כנעני החייב במצות כאשה, אינו צריך אלא טבילה. ובכך כל ההודעות הן בשעת הטבילה, ואין מודיעין פעמיים מקצת קלות וחמורות כמו אצל הגר. ובוה מדויק שבגי גרות האיש בה"ז כתב ר"מ מודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות פעם שנייה" - ואילו לגבי גרות אשה שם לא כתב "פעם שנייה", כי באמת מודיעין אותה רק פעם אחת.

אבל בכ"י מינכען ובכ"י גינצבורג הגי' בגמ' היא: "אמר מר (גר שבא להתגייר [ליחא בכ"י מינכען]) מודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות מ"ט דאי פריש נפרוש...". [וכן בדקדוקי סופרים השלם יבמות כרך ב', הביא מעור כ"ן], וכן היא גי' הראב"ן. והיינו הפעם הראשונה היא כדי שיפרשו, ופעם השניה היא כדי לקבל מצות בשעת הטבילה שנכנס לכלל ישראל. והוה מה שפירש רש"י [מז ע"א] על הפעם הראשונה, "לקמן מפרש טעמא דכולה מתניתא", והיינו דביאור הפעם הראשונה הודעת מצות מפורשת בקטע הזה של הגמ' בתוך ביאור שאר הבריייתא - כדי שיפרשו. אך על הפעם השניה בבריייתא, רש"י עצמו מסביר שם הטעם: "דהשתא ע"י טבילה הוא נכנס לכלל גירות, הלכך בשעת טבילת מצוה צריך לקבל עליו עול מצות". [הגי' שלפנינו בגמ' היא בערך הרכבה של שתי הנוסחאות - אך אפשר גם לפרשו כגו' כ"י מינכען וגינצבורג]. ובעמק השער להגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל על ספר המקח והממכר לרב האי גאון שער ז' דין י' עמ' צו ד"ה איתא, כתב בביאור שיטה זו: "...ומבואר דשני פעמים מודיעים לו מקצת מצוות. ונראה דמה שמודיעים לו בתחלת הגירות הוא משום דבעינן רצון והסכמה על הגירות וזה רק שייך ע"י ידיעת המצוות, אבל מה דבעינן להודיע לו בזמן הטבילה הוא מדין קבלת עול מצוות דזהו עיקר במעשה הגירות, ומדויק מה דבתחלה שמודיעים לא כתוב דצריך קבלה ע"י ב"ד של ג' כיון דהוא רק משום ידיעה והסכמה לבד, אבל בשעת הטבילה דהוא קבלת עול מצוות מבואר בסוגי' וכ"פ הרמב"ם פי"ד מאיס"ב ה"ו דבעינן שלשה וברך מ"ה בתוד"ה מי לא טבלה דהא דבעינן שלשה הוא לקבלת מצוות".

מקואות¹⁵³ וטבילה והלכותיהן, וראויים לדון ובפרט בהלכות גרות¹⁵⁴ - ולא קלי דעת¹⁵⁵

ולפי זה אין הגר מקבל מצות כפעם הראשונה, אלא רק מביע הסכמתו ורצונו להתגייר למרות הקושי בקיום המצות, ואין צריך להודיעו מקצת מצות קלות וחמורות בשעת המילה.

ולמעשה אע"פ שאין המנהג כן, כיון ששיטת הרמב"ם והשו"ע והרבה ראשונים שמודיעין פעם ראשונה בשעת המילה, אע"פ שאין הודעה זו מעכבת, לענ"ד מן הראוי להנהיג כן לכתחילה. ולאידך גיסא, לכו"ע אין דין שהמתגייר יקבל עליו מצות בהודעה ראשונה שלא בשעת המילה, אלא רק צריך להביע הסכמתו ורצונו העקרוני להתגייר ולקבל עליו עול מצות. עכ"פ לכתחילה לכו"ע בודאי בעינין ג' הכשרים לדון גם במילה וטבילה כמבואר בטור ושו"ע.

151 ולא עדות על מעשה מילה או טבילה. ובכן נדהמנו לראות "שטר עדות" עבור בית דין בענין גיור, על מילת גר קטן, כולו בלשון העדאת עדות, חתום על ידי ג' הדיוטות, שחתמו "עד" אחרי שמם. וכיון שנתכוונו לעדות, לא נתכשרו להיות בית דין, וחסי בית דין במילה (ראה חו"מ סי' ד' ס"ה ושו"ת תורת חיים (מהר"ש) ח"ב סי' יד ד"ה וא"ת כיון שעדים וד"ה אבל במעט העיון ועי' לעיל הע' 13). וז"ל שו"ת לחם רב לבעל הלחם משנה סי' כג (הובא בקצרה בכנה"ג אה"ע סי' מב הגה"ט סקנ"ד) ד"ה שנית: "שנית שכתוב בשטר כפנינו עדים - שלא כווננו להיות דיינים אלא עדים, וקבלת עדות צריך ב"ד. וכיון דהם לא כווננו אלא להיות עדים, אע"פ שחתמו שלשה לא הוו דיינים אלא כעדים... וכ"כ הריב"ש בתשובותיו סימן שפ"ב על גט חליצה הנעשה בדוניאש, דכתוב שם באשרתא "אנחנא סהרי", כתב שם: וא"כ אין כאן אשרתא דדייני, דקיום שטרות בית דין בעינין... דכמעשה בית דין דמו, ואלו שכולן נעשים עדים א"כ האשרתא פסולה... ע"ש בריב"ש ובש"ך חו"מ סי' מו סקע"ח וסק"פ. ועוד דל הכוונה להיות בית דין, במקרה של גיור קטן שמתגייר בלי אביו (וגם אם אביו ישראל דינו כאין לו אב (כ"מ הל' מלכים פ"ח ה"ח) ועי' שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' רמח), שצריך לגיירו על דעת בית דין, בודאי צריכים להצטרף למעמד בית דין על מנת לגיירו מדין זכין (אגרות משה יו"ד ח"ב סי' קכו ד"ה והנה אם; יו"ד ח"א סי' קנח - ועי' עוד בח"ב סי' קכח ולקמן סוף הע' 163 ו' 164). ועי' לקמן אות מב. ולענין מילה לשם גרות, עי' בהערות הגר"א יפהן על הריטב"א יבמות מו ע"א הע' 166.

152 המילה והטבילה נעשות מכח בית הדין, ככרמב"ן יבמות מה ע"ב בענין מי לא טבלה לנדתה: "אבל מי שהודיעהו... וקיבל עליו בב"ד לטבול ולמול...". הגוי בגיותו אין לו שייכות במצות, ולכן אין בכחו לגייר את עצמו מכיון שתוקף הגיור בא בסבת המצוה. אלא בית דין מגיירים אותו בדומה לב"ד המגיירים קטן על דעתם (ככתובות יא ע"א) ולאב המקבל קידושין עבור בתו הקטנה. ולענין בדיעבד, נחלקו הראשונים אם פעולות הגיור [המילה והטבילה] צריכות להיות במעמד בית הדין ממש, או די אם נעשה בפקודתו כדעת הרמב"ן הג"ל. ועי' בקהלות יעקב בסי' האחרון דשבת, דאין מטבילין גר בשבת (יבמות מו ע"ב) דנחשב כמתקן גברא, והיינו משום דהטבלת הגר נחשבת כמעשה בית הדין.

153 גם פסולי מקוה הוא מכשול מצוי [בפרט במקומות הרחוקים והנידחים], מחמת חששות של פסולי וזחלים (כגון מקוה נזול, או פילטר אם הוא גורם לזחילה), ופסולי שאובים שונים (כגון סתימת החיבור לאוצר מי גשמים, ובעיות עם האוצר, ומילוי האוצר מחדש) - ובכלל אי אפשר לסמוך על מקוה המיועד לטבילת גברים, שאין מקפידים כל כך על כשרותו. וצריך פיקוח תלמיד חכם ירא שמים הבקי בהלכות מקואות ובעיותיהם, ובלנים ובלניות יראי שמים ובקיאם בנעשה, ופוקחים עין על כל הבעיות המתהוות. ובכן צריך בירור על איזה מקוה אפשר לסמוך.

154 דכל זה הוא מכלל דין תלמיד חכם של בית דין - מלבד מה שאם אינם בקיאים, לא ידעו במה ייכשלו. ולפעמים מתגלות ריעותות בשעת המילה או הטבילה - כגון שמתגלה שאין המתגייר כן ואמיתי בקבלת המצוות, והעלים דברים מבית הדין כגון שיש לו חברה ומתחבקים ומתנשקים אחרי הגיור, או שמהסס בגיורו, או שיש שאלות בטבילה וחציצה, כגון טבעות על האצבעות, וקדם על השערות בשעת הטבילה [וזה יכול להיות חציצה דאורייתא - ראה חכמת אדם כלל קיט ס"ג וס"ה] - ועכ"פ מדרבנן לא עלתה להם טבילה במקרים רבים כמבואר בדיני חציצה ביו"ד סי' קצח ועי' פ"ת סק"ה. ובנוב"ק יו"ד סי' נג מבואר דאפילו ספק חציצה דרבנן מעמידים על חזקה קמייתא והוי כאילו לא טבל. ובסי' קצט ס"ח מבואר שבלי חפיפת השער או בלי עיון בגוף לא עלתה הטבילה מדאורייתא למרות שרק רובו המקפיד חוצץ מדאורייתא [עי' תורת הבית בית ד' שער ד' (לא ע"א)], ועי' בש"ך סק"ב וסק"ז ונוב"ק יו"ד סי' נג הובא בפ"ת סק"ב וביאור הגר"א סק"ד וכדאמר בב"ק סוף פ"ב ע"א וראה בחכמת אדם כלל ק"ב ס"א ובסדרי טהרה (שיורי טהרה) סוף סי' קצט. ועי' באורן בדברי הרב דוד מצגר בהערותיו על הרשב"א מהד' מוסה"ק נדה סו ע"א הע' 136 ובביאורים בסוף המס' סי' יא. וביבמות מו ע"ב ויו"ד סי' רסח ס"ב מבואר דכל דבר החוצץ בנדה חוצץ בטבילת גר, ומבואר בש"ך שם סק"ו וסק"ז דמעכב הגרות אפי' בדיעבד, וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק חלק ה' סי' כא ובתשובות והנהגות ח"א סי' תריח ובמנחת חינוך סוף מצוה קפ. ועי' חו"מ סי' לה ס"ח שאין הגר נאמן להעיד על מה שראה בגיותו, וכ"ש כאן שבלי נאמנות גם עכשיו אינו גר וכן בנו של ק"ו במתגיירים קלי הדעת, וא"כ אינו נאמן לומר שחפץ ועיין כדן, אלא צריך דוקא שהמונה על הטבילה ישיגח עליו או יבדוק בעצמו את הטובל. ועי' לעיל הע' 37.

155 וביו"ד סי' רמג ס"ג: ות"ח המזולזל במצות ואין בו יראת שמים, הרי הוא כקל שבצבור. ואיך אפשר לומר על אנשים כאלה שהם ב"ד מטעם שלוחי דקמאי [כדלעיל אות יא והע' 18]. ועוד פשוט שאנשים האלה אם אינם מקפידים על החציצות כנ"ל הע' 154, הם בגדר חשודים על הדבר כיון שאינם מקפידים על דיני הטבילה, וגם קשה לסמוך עליהם שאין

הצבא [וגם במערך הגיור האזרחי]. וכן גם תנאי שכרם צריך להיות כבית דין¹⁶⁰. אלא דבדיעבד לדעה ראשונה בשו"ע, כל שקבלת המצות היתה בכ"ד כשר, הגרות חלה גם בלי בכ"ד במילה וטבילה - אלא שכתב שלהרי"ף והרמב"ם מצריכים בית דין כשר גם למילה¹⁶⁴ וטבילה [ס"ג¹⁶¹]. וכיון דהוי ספיקא דינא צריכים לטבול שוב לפני בית דין¹⁶².

מב. אך כשמגיירים קטן על דעת בית דין, לכו"ע צריך בית דין [כשר¹⁶³] בשעת

[או אינם בקיאים בהלכות קבלת גרים ומילתם וטבילתם], שאין מקפידים על דיני חציצה¹⁵⁶ [כביו"ד סי' רסח ס"ב ובש"ך שם] לדוגמא, וקורה לפעמים שאין כל הדיינים עומדים במקום שיוכלו לראות את המילה או את הטבילה¹⁵⁷. וכן יש לדאוג שטבילת הגרות עם קבלת המצות¹⁵⁸ תיעשה בכובד ראש ולא כ"טקס" בעלמא. ולפי מה ששמעתי עדות מכלי ראשון, ומפי אחרים שבדקו אחר הנעשה במקוה¹⁵⁹, המכשלה הזאת רבה - בפרט בגרי

שום שער שנשאר צף על פני המים (כביו"ד סי' קצח ס"מ) שהוא לעיכובא מדאורייתא (שיוירי טהרה לבעל סד"ט סי' קצח סק"א; חכמ"א כלל קכב ס"א; ערוך השלחן סי' קצח ס"א; פ"ת אה"ע סי' קטו סק"ד בשם שו"ת רע"א), וא"כ אינם כשרים לדון ולהעיד כדלעיל אות יד.

156 כן שמעתי מהגאון רבי נחום אייזנשטיין שליט"א [ועי' לקמן הע' 159], ובהודמנות אחרת מעד בר-אוריין ששימש תקופה כבלין המקוה המשמש למערך הגיור. ועי' לעיל הע' 154.

157 ובהגהות הב"ח על הרי"ף סוף ר"א דמילה (נה ע"ב אות א') כתב: "בענין שכל הג' יהיו רואין הטבילה" - וא"כ צריך גם שיראו את המילה עצמה. ובדיעבד או בשעת הדחק, עי' פסקי דין ירושלים, דיני ממונות ובירורי יחסין כרך יא עמ' תקצו אות ו'. אך עי' באגרות משה יו"ד ח"ב סי' קכו ענף א' ובסוף התשובה ד"ה ונמצא בעובדא זו וביו"ד ח"ג סי' קיב; תשובות והנהגות חלק א' סי' תריח ותרכא; מנחת יצחק ח"ד סי' לד ויביע אומר יו"ד ח"א סי' יט. ועי' אה"ע סי' מב ס"ד, ב"ש סק"ב ובשי למורא, יד אהרן הגב"י סק"ג ושאר אחרונים שם ופ"ת סי' לא סק"ה.

158 וב"מינהל הגיור" יש שמוסיפים בקבלת מצות, גם קבלת כל מנהגים טובים של עם ישראל. אך כל המוסף גורע, וחובי המנהגים חל ממילא לפי כללי ההלכה ולפי המצב של המתגייר. ובכלל אי אפשר לקיים כל המנהגים הטובים, שהרי מנהגים רבים של עדות שונות סותרות אלו את אלו - ועוד יש מנהגי חומרות רבות, שאין הגר מחויב לקבל.

159 לעיל הע' 156 ועי' בפסקי דין - ירושלים דיני ממונות ובירורי יחסין יב עמוד תננ: "עפ"י הנהל הנהוג במינהל הגיור 'בית הדין' בעצמו אינו מבצע את מעשה הטבילה אלא זו נערכת ע"י שלושה פקידים תמימים שאינם יודעים כלום על מהות המבקש ופועלים עפ"י הוראות לעשות מעשה טבילה ותו לא". ע"ש לענין אם "פקידים" אלו יכולים להכשיר גרות, כשבית דין "המגייר" (המחליט על הגיור) הוא פסול, או בית דין המגייר החליט בהרכב חסר. ולענ"ד הוא כאילו הטעו את בית דין המטבילים, או שטבלו לפניהם בלי החלטת בית דין, שמעכב את הגיור [כדלעיל אות ט]. ועכ"פ בודאי במקרים כאלה, צריכים המטבילים להיות ראויים לגייר מצד עצמם, כיון שעיקר הגרות נעשית על ידם. ועי' לקמן אות מב.

160 וגם שייך שוחד מפני חשש פיטורין. שהרי אם יסרבו להטביל מי שחזותו מוכיחה שאינו אמיתי בגרות, אזי יפטר אותו כדלעיל אות יח.

161 ועי' בשכנה"ג הגב"י סק"ט. גם בעל הלכות גדולות בהלכות מילה (מכון ירושלים עמ' קנב; דפוס ווארשא דף כד ריש ע"ב; מהדורת ברלין ע"פ כ"י רומי מהדורת צילום אוצרנו י-ם תשס"ט עמ' 107) והריטב"א מה ע"ב (קטע זה חסר בהרבה דפוסים) ובקידושין סב ע"ב והג"י מצריכים לעיכובא ב"ד כשר גם למילה וטבילה, וכן דעת הסמ"ג ל"ת קטו ד"ה בפרק שני דמסכת כריתות (וכ"כ ב"ח בשמו בד"ה וכל עניניו. ע"ש) לגבי טבילה, וכן כתב רש"י קידושין ריש סב ע"ב, וכ"כ בשו"ת הרשב"ש סי' תסז ע"ש. גם הרמב"ן (מו ע"ב הובא במ"מ פי"ג ה"ו) מצריך טבילה אחרת אם טבל בליה, אלא דבדיעבד אם טבל שלא בפני ב"ד כיון שקיבל מצות מכבר בפני ב"ד הוי גר (כדלעיל הע' 152). ולפי זה הטבילה נחשבת לחלק מקבלת מצות שהיתה לפני ב"ד, אע"פ שלא נעשית בפני ב"ד, ולכן פסולה בליה. [ויש לעיין לפ"ז אם נעשית לפני ב"ד פסול שמא גרע טפי - שאז איגלאי מילתא שאין הטבילה נחשבת כלפני ב"ד הראשון (אך עי' במרדכי סי' קיא, ולפי הב"י וד"מ סק"ג לשיטה דדי בג' אצל קבלת המצות, הגרות חלה - והיינו כתוס' ד"ה מי לא, ודלא כרמב"ן) - אך איך שיהיה בכל אופן צריך עדות כשרה שהטבילה נעשית כדן].

162 עיקרי הד"ט יו"ד סי' כט דט"ז; אגרות משה יו"ד ח"ב סי' קכו ענף א' ד"ה עכ"פ באופן, וד"ה עכ"פ לדינא.

163 נראה ש"על דעת בית דין" צריך להיות בית דין קבוע של מומחים בדין, שיש להם כח לפעול ולהיות אביהם של יתומים כרמ"א חו"מ סי' רצ ס"א [אלא דיש לעיין אי סגי בשלוחיהם דומיא דמינוי אפטרופוס, והכי מדויק לישנא ד"על דעת ב"ד" - ולא ש"ב"ד מטבילים על דעתם" - מיהו רש"י בכתובות יא ע"א ד"ה על דעת ב"ד, והמאירי, פירשו שהם המטבילים ע"ש, וכן לשון השו"ע יו"ד רסח ס"ז הוא שב"ד מגיירים אותן]. ועי' בפסקי דין - ירושלים דיני ממונות

עדות וכו' [כדין המבואר בחו"מ סי' כח סכ"א] ובקיאים בהל' שטרות ומעשה ב"ד. וגם בזה רבה המכשלה - בין מצד בית דין המגיירים, ובין מצד ב"ד המוהלים והמטבילים - שמעשי בית הדין נעשו כטופסי דשטרא וניתנו לזייף ע"י תוספת פרטים או מחיקתם, או שהוסיפו או גרעו פרטים על מעשה בית דין בלי קיום כדין [ראה דיני שטר בחו"מ סי' מד ומה], או שהם חסרים פרטים, או לא נחתמו על ידי שלושה דיינים, או נחתמו כשטר עדות¹⁵¹, או הדיינים אינם מוכרים ואי אפשר לדעת אם ניתן לסמוך עליהם, או דיינים שזייפו מעשי בית דין בעבר ובזה הוחזקו כפרנים ונפסלו לדין ולעדו¹⁶⁷,

[המילה¹⁶⁴] והטבילה (דגול מרבכה יו"ד סי' רסח ס"ג הובא ביד אברהם ופ"ת סק"ג).

מג. גוי שנתגייר צריך עדות כשרה על גיורו - שני עדים כשרים (יו"ד סי' רסח ס"י), או לחילופין מעשה בית דין כשר המעיד לקהל עדת ישראל שנתגייר בפניהם כדת וכדין, ויצא מחזקת גוי ומותר להכנס לכלל ישראל, כמו מעשה בית דין המעיד על גירושין וחליצה¹⁶⁵, ולענין חזקה עי' חזו"א יו"ד סי' קנח סק"ו וסק"ט. ואם בית הדין בעצמם לא נוכחו במילה וטבילה, הרי הם צריכים גביית עדות או מעשה בית דין שהמילה והטבילה¹⁶⁶ נעשו כדת לפני בית דין כשר, ולזה צריך בית דין מומחים בגביית

ובירורי יחסין יב עמוד תנד, במה שציידו שבטבילת קטן אין צריך ג' ת"ח כיון שאין צריך להודיעו. ע"כ. [ועי' לעיל הע' 151]. אך קשה מאד לפסוק בענינים שמעכבים בדאורייתא מסברא, בלי ראיות מוצקות - והרי בית דין של תלמידי חכמים נראה שהוא דאורייתא לרוב הפוסקים כנ"ל אות לג. ואם באנו לדרן מסברתנו, אולי היינו רוצים לומר, שכיון שהטבילה איננה אלא מעשה "טכני" המיחל את הגרות, אם כן נומר דינו ששני עדים יעידו שנתקיים המעשה, וחלה הגרות. למה צריך בית דין בכלל? שוב מצאתי בהדיא בהלכות גדולות הל' מילה עמ' קנד ד"ה ממזר בשם רב מארי גאון בענין טבילת קטן, "אייתי תלתא רבנן וליטבלינון". ע"ש. ועוד אם במילה וטבילה דקטן אין צורך בת"ח, אם כן בקטן המתגייר על דעת אביו אין צורך ת"ח כלל, וכשיגדל יהיה גר בלי בית דין דג' ת"ח - והיכן דין "משפט". ולפי הדעות שבית דין מקבלים מצות עבור הקטן בשעת הטבילה [ראה חידושי חתם סופר כתובות יא ע"א], בודאי צריך ת"ח. ואכמ"ל. אין לנו שום מקור שרק החלטה לכד [בלי הודעת וקבלת המצות] תצטרך בית דין מומחים - כי אין ההחלטה חלק מחלות הגרות, אלא כאשר מחליטים לגייר, נעשה בית הדין בית דין לגיור, שהגרות בפניו כשרה. אלא ודאי השלשה העומדים על גביו, נותנים תוקף למעשה שנעשה בפניהם [כעין הא דחו"מ סי' רג ס"א "להחזיק כל אחד במה שזוה"ן], ולזה צריך בית דין כשר לדרן [כלשון המחבר ביו"ד סי' רסח ס"ג, כל דעה לפי סברתה], ולא סתם ג' הדיוטות. ועי' הע' 152.

164 בכתובות יא ע"א כ"כ הרשב"א, הריטב"א, רבינו קרשקש והר"ן [על הרי"ף ובחידושי] והמאירי וכן לשון בה"ג (עמ' קנג) כמובא בטור, ושכן נראה דעת רש"י, שמטבילין אותו ע"ד ב"ד לאו דוקא, דה"ה שמלין אותו על דעתם. וכן בטור ושו"ע ס"ז נטו לשון "בית דין מגיירין אותו" - שכולל מילה וטבילה. ובדרוש וחידוש רע"א כתובות יא ע"א ד"ה ה"מ גדול דטעם טעמא, בהג"ה בשם ר"ש איגר, כתב: "ויען שבגר קטן ע"כ צריך ג"כ למולו ע"ד ב"ד ומטעם זמין וכדאיתא בריטב"א". וכן משמע מראשית דברי הדגול מרבכה עצמו. [ולפלא דנעלם כל זה מאגרות משה יו"ד ח"ב סי' קכו ד"ה והנה, וכן ביו"ד ח"א סי' קנח נעלם ממנו ביאור שיטת הרי"ף לעיל אות ל].

165 אה"ע סי' קנב סי"ב ופ"ת סק"ט; קמב סי"ט בהג"ה; ט"ז סק"ד; ב"ש ופ"ת סק"ז; פ"ת סי' קנד בסדר הגט סוסק"ח. [ועי' תשב"ץ ח"ב סוסי' קכו וח"ג סוסי' סו; פסקי ריא"ז יבמות פ"ד ה"ח ס"ב (הובא בשלטי גבורים טו ע"א אות ג); פסקי דין - ירושלים דיני ממונות ובירורי יחסין יא עמוד תריא, תריב אות ז].

166 ואע"פ שיש ראשונים שבדיעבד אין צריך בית דין לטבילה, או שבדיעבד די בידוע לרבים שטובלים, ואין צורך בית דין להודיע - הני מילי כשהגרות מתפרסמת בעיר, והגר נשאר בעיר ובכך אין צורך למעשה בית דין. כיון שבלאו הכי היא מפורסמת. אבל לצורך עיר אחרת שבה אין הגר מוכר, או במציאות של ימינו של עירות גדולות שאין הצבור יודעים מהנעשה בבית דין, כיון שקודם היה בחזקת גוי, צריך מעשה בית דין להעיד על גיורו, כמבואר לגבי גירושין [וכ"כ ב"ח סוד"ה ומ"ש רבינו דמל וטבל ועי' בפ"ת אה"ע סי' קסט סקמ"ד]. וכן גירות שאין חזו"ת מעידה עליה שהיא שומרת טהרה, בודאי לא נאמר עליה מי לא טבלה לנידתה.

167 העדים שהעידו שקר בשטר נפסל השטר ונפסלו לעדות (חו"מ סי' מג סוס"ח ובש"ך סק"כ, ועי' ריב"ש סי' שפב חו"מ סי' לד ט"ט), וכ"ש דיינים דבהו אמרינן בית דין בתר בית דין לא דייקי. ע"ש בריב"ש. וכן הדיינים שחתמו ביחד בידועים על "במושב תלתא כחדא הוינא", וידעו שהחתום השלישי לא היה שם. והאריך בזה הגר"א שרמן בפסק הנ"ל בענין זיופי מעשי בית דין דגרות המפורסמת של ראשי "מערך הגיור", שאע"פ שאין תעודת גרות חלק מעצם מעשה

מחייבת אותם לבדוק את המציג תעודת גיור הן מהארץ והן מחוץ לארץ האם באמת היתה הגירות כהלכה, ורק לאחר מכן אפשר לרושם או להשיאם. עכ"ד. והדברים טעונים חיזוק שבעתיים במצב היום בארה"ק, שרושמי הנישואין והרבנים המשיאים נתונים תחת לחץ כבד מהממסד בכדי שיעלימו עין מהגרים המזוייפים⁶¹, ואף ניתנים הוראות לטשטש את האישורים המפוקפקים. ורבים אינם עומדים בלחץ, ותולים עצמם על קורי עכביש של היתרים מדומים ומפוקפקים.

או דיינים שחתמו יחד עם הזייפנים. גם כדי להתחתן צריכים שיכירו את חתימות ידי שלוש הדיינים¹⁶⁸ על מעשה בית הדין הסופי ומקורי¹⁶⁵ - ולא צילום אפילו עם חתימה וחתימת של מזכיר בית הדין שהוא נאמן למקור¹⁶⁹. בכל המקרים האלה, גם אם הגרות נעשה כדת וכדין, כיון שאין עדות כשרה עליה, צריכים גביית עדות מחדש או לחילופין לעבור גיור מחדש לפנינו (שו"ע שם).

מד. גדולי ישראל¹⁷⁰ כבר הזהירו את כל רושמי הנישואין ומסדרי קידושין שההלכה

הגרות, מ"מ דין המזייף מעשי בית דין ודאי הוא פסול לדון כנ"ל, אפילו אם יש לו "כוונות טובות" (פסק דין של הגר"א שרמן מד' באדר א' תשס"ח תיק מס': 1-64-5489 פרק ו' - ח').

168 עי' ב"ש אה"ע סי' קסט סקנ"ה.

169 וברין חתימת אב"ד לבד על תעודות הגירושין עי' באורך בשו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' עח - אך שאני גרות

דבעי ב"ד של ג', וצריך להוציא מחזקת גוי.

170 במכתביהם מט"ו וכ' סיון תשד"ם; ט' מרחשון תשמ"ח; תשע"א ועוד (נאספו יחד בסוף ספר "כגר כאזרח"

ירושלים תשע"ג במדור "גילויי דעת ופסקי דין מגדולי ישראל"; שו"ת מגדל צופים חלק א' סי' ל').

חביבות שמחת פורים - כיום השבת

חביב שמחת פורים כמו השבת. דכתיב הכא לעשות אותם כו'. וכתוב בשבת אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם. כי שמחה לפני הקב"ה במרום במחייית עמלק. כמ"ש והי' בהניח כו' תמחה. והי' לשון שמחה. ומאחר דכתיב מלחמה לה' בעמלק. ממילא במפלת עמלק כביכול מנוחה לפניו. (שפת אמת לפורים תרנ"ט)

שמחת פורים - בחיצוניות

...ונראה דשמחת פורים ושמחת יו"ט לאו בני בקתא חדא נינהו, דשמחת יו"ט הוא רגש דביקות כמ"ש הרמב"ן דקריאת הלל הוא בכלל שמחת יו"ט, והוא שמחה פנימית, ובזמן שבהמ"ק קיים אין יוצאין אלא בבשר קדשים שהוא פנימיות, שבחיצוניות אין הפרש בין בשר קדשים לבשר חולין, וכמו שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה טעמא דאין מרקדין ביו"ט משום דריקוד הוא בחיצונות האברים ושמחת יו"ט היא בפנימיות, עכ"ד. אך שמחת פורים אינה כן, אלא כעין שהיתה הגזירה עליהם להשמיד להרוג ולאבד שהוא בחיצוניות האדם ונהפוך הוא, ע"כ השמחה הנצמחת מזה נמי צריכה להיות אף בחיצוניות האדם, וע"כ המצוה לבסומי בפורי' כדי שתהא ניכרת השמחה גם בחיצוניות, כאמרם ז"ל (עירובין ס"ה). משנכנס יין יצא סוד: (שם משמואל פרשת תצוה - שנת תרע"ה)